

Modern Amerikan Toplumunda Din ve Siyasal Kültür*

Robert B. Fowler** —Alan D. Hertzke*** —Laura L. Olson****

Bu makalede günümüz Amerika'sındaki dinin konumunu tahlil edeceğiz ve dinin Amerikan ulusunun siyasal kültürü üzerindeki etkilerini belirleyeceğiz. Ancak Amerika'da karmaşık bir manzaranın olduğunu hemen belirtmek gerekiyor. Bu ülkede dinî çoğulculuk bir taraftan artmaya devam ediyor, diğer taraftan da özellikle seçkinler düzeyinde seküler güçler etkinliğini artırıyor. Bu güçler arasındaki karşılıklı ilişkinin etki ve sonuçlarını anlamak için modern Amerikan toplumunda dinin sahip olduğu konumu gözden geçirmek zorundayız.

Amerika Birleşik Devletlerinde Dinin Konumu

Günümüz Amerikasında din, gücü artan, gittikçe daha fazla etkinlik ve çeşitlilik kazanan bir olgudur. Amerikalıların % 94'ü Allah ve evrensel ruhun varlığına inanıyor, % 80'ninden fazlası da Allah'ı dua ile ulaşılması mümkün bir varlık olarak tanımlıyor.¹ Amerikalıların % 70'i Allah'a mutlak anlamda gü-

vendiklerini ifade ederken, % 75'i Allah'ın mucizeler yaratabileceğini belirtiyor.² Nüfusun % 92'si dinî bir tercih belirtiyor,³ % 58'i ise dinin kendi hayatlarında "çok önemli" bir unsur olduğunu ifade ediyor.⁴ Amerika'da yaklaşık her on kişiden altısı ise dinin "günümüzdeki sorunların tümüne veya büyük bir kısmına çözümler getirebileceğine" inanıyor.⁵ Bütün bu bulgular açıkça gösteriyor ki, Amerikan toplumu inançlı bir toplumdur. Şüphesiz bu tüm Amerikalıların dindar olduğu anlamına gelmez. Bazı bilim adamları, sayıları gittikçe artan ve seküler kesimin parçası olan küçük bir grubun son yıllarda siyasal alana daha aktif katıldıklarını belirtiyor ve bu trendin Amerika'daki "kültür savaşının" bir kanıtı olarak değerlendirilebileceğini düşünüyor.⁶ Ame-

² Larry Witham, "America's Faith in God Surged During Past Decade", *Washington Times* (January 4, 1998), 1.

³ George Gallup Jr., *The Gallup Poll: Public Opinion 1995* (Wilmington: Scholarly Resources, 1996), 260.

⁴ George Gallup Jr., *The Gallup Poll: Public Opinion 1996* (Wilmington: Scholarly Resources, 1997), 260.

⁵ Bezilla, *Religion in America: 1992-1993*.

⁶ James Davison Hunter, *Culture Wars: The Struggle to Define America* (New York: Basic Books, 1991); John C. Green, James L. Guth, Corwin E. Smidt ve Lyman A. Kellstedt, *Religion and the Culture Wars: Dispatches from the Front* (Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 1996).

** Prof., *Wisconsin Üniversitesi Siyaset Bilimi*.

*** Prof., *Wisconsin Üniversitesi Siyaset Bilimi*.

**** Doç., *Clemson Üniversitesi Siyaset Bilimi*.

¹ Robert Bezilla (Editör), *Religion in America: 1992-1993* (Princeton: Princeton Religious Research Center, 1993).

rikalılarının büyük bir çoğunluğu dini hâlâ hayatlarının önemli bir unsuru olarak görüyor.

Amerika'da dinin çeşitli boyutlarını anlayabilmenin bir yolu, dinî inanç ve tutumlar konusunda Amerikalılar ile diğer ulusların yurttaşlarını karşılaştırmaktır. Allah ve Mesih inancı, kiliseye gitme, günlük ibadetler ve yeniden-doğuş (born-again) deneyimleri gibi konular karşılaştırmada ölçüt olarak alınırsa Amerikalıların, İngiliz, Fransız ve diğer Avrupalıların çoğundan daha fazla dindar oldukları görülür. Örneğin, Amerikalıların % 70'inin ölüm sonrası ahiret hayatına inandıkları, Fransız, Britanyalı ve Danimarkalıların ise % 66'sının bu inancı paylaştıkları saptanmıştır.⁷ Amerikalıların % 65'i şeytanın varlığına inanırken bu oran Britanya'da % 28'e düşmektedir. Amerikalıların % 40'ı her gün dua ettiklerini belirtirken, Britanyalıların sadece % 18'i her gün dua ettiklerini ifade etmiştir.⁸

Son zamanlarda yapılan bir araştırmada elde edilen bulgular da yukarıdaki gözlemleri doğrulamaktadır. Örneğin Avrupalılarla karşılaştırıldığında, Amerikalıların, insan türünün kökenleri ile ilgili olarak "yaratılış teorisine" daha fazla oranda inandıkları saptanmıştır. George Bishop, araştırmalarında Amerikalıların % 45'inin insanın bugünkü şekliyle Allah tarafından yaratıldığına inandıklarını, diğer % 40'lık oranının ise insanın daha ilkel ve az gelişmiş bir canlı formundan Tanrı'nın yardımıyla bugünkü şekline tekamül ettiğine inandıklarını tespit etmiştir. Britanya'da ise halkın sadece % 7'si yaratılış temel alan görüşü benimsemektedir.⁹ Amerikalılarla diğer ulusları karşılaştırmada son olarak şöy-

le bir örnek daha verilebilir. Aralarında Amerikalılar da dahil çeşitli uluslardan oluşan kişilere "Allah'ın hayatlarında taşıdığı önem" sorulmuş ve önem derecesini belirlemek için 1 (en düşük önem derecesi) ile 10 (en yüksek önem derecesi) arası rakamlar verilmiştir. Araştırmaya katılan on altı Batılı toplum arasında Amerikalılar 8,2 ortalama ile ilk sırada yer almışlardır. Diğer ülkelerdeki ortalamalar daha düşük olup "Allah'ın hayatlarında taşıdığı önem" ortalamaları bazı ülkelerde şu şekildedir: İtalya'da ortalama yaklaşık 7, Britanya'da 6'dan az, Fransa ve Japonya'da 5'ten az, İsveç'te ise ortalama 4'ten az.¹⁰ Yeni araştırmaların bazıları ise Avrupa'da da dinî inançların canlılık kazandığına işaret etmekle birlikte, dindarlıkta Avrupalı ve Amerikalılar arasındaki fark hâlâ büyüktür.

Diğer yandan şunu da belirtmekte yarar var. Avrupa ve Pasifik ülkeleri dışında Amerika'daki dinî canlılık istisnâî bir durum değildir. Ortadoğu'dan, Lâtin Amerika ve Afrika'ya kadar uzanan geniş coğrafya parçalarında dinin gücünü devam ettirdiği ve çoğunlukla bir diriliş gösterdiğine tanık oluyoruz. Bu açıdan bakıldığında Amerika'daki dinî gelişmelerin sıradışı olduğunu söylemek zor, aslında bu konuda istisnâî olan durum Batı Avrupa'nın durumudur.

Amerika'daki dinî inançlara ilişkin verilen bulgulara daha yakından bakıldığında, dinî inanç ve hayatla ilgili bazı şaşırtıcı farklılıkların ve çeşitliliklerin olduğu göze çarpıyor. Örneğin dinin, kadınlar ve azınlık grup mensupları için daha önemli olduğu görülüyor. Cinsiyetler karşılaştırıldığında Amerikalı kadınların üçte ikisi, erkeklerin ise yarısından azı dinin kendileri için çok önemli olduğunu ifade ediyor. Afrika kökenli siyahî Amerikalıların % 82'si, beyaz ırka mensup olanların ise % 55'i dinin hayatlarında önemli bir unsur olduğunu

⁷ George Gallup Jr., *Religion in America, 50 Years: 1935-1985*, The Gallup Report No. 236 (May 1985).

⁸ National Opinion Research Center (NORC) data, *American Enterprise*, (November-December, 1992), 93-97.

⁹ George Bishop, "The Religious Worldview and American Beliefs About Human Origins", *The Public Perspectives* (August/September, 1998).

¹⁰ Gallup, *Religion in America, 50 Years*.

belirtiyor.¹¹ Gallup'un dünyanın çeşitli bölgelerini kapsayan bir araştırmasında da benzer sonuçlar alınmıştır. Bu araştırmaya göre Allah'ın kendileri açısından önem derecesi sorusuna verilen cevaplarda en yüksek ortalama siyahiler arasında görülmüştür.¹² Siyahilerin hayatlarında dinin bu derece önemli oluşu, zencilerin kurup geliştirdiği siyahî kiliselerin etkin siyasal rolünün temelinde aslında dinin yattığını göstermektedir.

Amerikan toplumu çoğunluk itibariyle belirgin bir şekilde dindar olup, nüfusun % 85'i Hristiyanlığın mezheplerinden birine mensup olduklarını belirtmektedir.¹³ Örneğin her on Amerikalıdan altısı "İsa'nın ilâhîliğine" ve "ebedî hayat için tek teminatın İsa'ya kişisel inanç" beslemek olduğuna inanıyor.¹⁴ Amerikalıların üçte ikisi "İsa Mesih'e" teslimiyetlerini ifade ediyor¹⁵ ve onda yedisi ahiret hayatının varlığına (çoğu da cennete gitmek için şanslı olduklarına) inanıyor. Ancak cehenneme inananların sayısı daha az. Amerikalıların çoğu kutsal kitap hakkında da olumlu fikirlere sahip; yarısından fazlası kutsal kitabın Tanrı'nın yanılmaz kelâmı (sadece ilham edildiği görüşünün aksine) olduğuna inanmakta, ancak % 10'luk bir grup kutsal kitabın ilâhî bir kaynağı olduğunu açıkça reddetmektedir.¹⁶

Çoğu Amerikalı, yeryüzündeki hayata ilişkin tümüyle bilimsel bakış açısı taşıyan açıklamaları reddetmektedir. Bir araştırmaya göre, katılanların % 46'lık bir bölümü son on bin yıldaki hâliyle insanları Allah'ın yarattığı "yaratılış" görüşünü desteklemektedir. Diğer % 40'ı ise yeryüzündeki canlı formunu

yaratmak için Allah'ın tekamül yolunu kullandığını ifade etmektedir.¹⁷ Araştırmaya katılanların sadece % 9'u tanınmış biyologların öne sürdüğü görüşü, yani canlı türleri ve hayatın tekamülünü belirleyen şeyin sadece maddî güçler ve faktörler olduğu teorisini benimsemektedir.¹⁸ Bu konularda da siyahî Amerikalıların, geleneksel inançları daha geniş ölçüde benimseme eğilimi olasılığı diğerlerine oranla fazladır. Burada sunulan araştırma bulguları, teolojik anlamda liberal olan kiliselerin cemaatlerini bir arada tutmak için büyük çabalar sarf ettiği bir sırada, muhafazakâr doktrine sahip kiliselerin niçin büyümeye devam ettiğini anlamamıza katkıda bulunacaktır.

Amerikalıların önemli bir kısmı olağanüstü manevî deneyimler yaşadıklarını, üçte biri ise hayatlarını değiştiren etkili bir dinî uyanış hissettiklerini ifade etmektedir; % 41'i ise "yeni-den-doğmuş" (born-again) Hristiyan olduklarını iddia etmektedir.¹⁹ Bunlara ilâveten inançtan kaynaklanan şifa bulma, Allah'ı işitme, Kutsal ile dopdolu olma gibi deneyimler de yaygın olarak anlatılmaktadır. Aynı zamanda bir sosyolog olan Katolik papaz Andrew Greeley elindeki verileri inceledikten sonra Amerikan toplumunun bir "mistikler toplumu" olduğunu ilân etmiştir. Bu bir abartı olmakla beraber, Amerika'da nüfusun belirgin bir oranı için olağanüstü tecrübeler hayatın bir parçasıdır.²⁰

Amerikalılar dinî kurumlara ve din görevlilerine büyük ölçüde güven duymaktadır. Uzun süreden beri kurumsallaşmış dine, diğer özel ve kamu kurumlarına oranla daha fazla güven duyduklarını ifade etmektedirler.

¹¹ Bezilla, *Religion in America: 1992-1993*.

¹² Gallup, *Religion in America, 50 Years*.

¹³ Gallup, *The Gallup Poll: Public Opinion 1995*, 261.

¹⁴ Bezilla, *Religion in America: 1992-1993*.

¹⁵ *Emerging Trends* (Princeton: Princeton Religious Research Center, June 1988).

¹⁶ *Religion in America: Approaching the Year 2000, Princeton Religious Research Center 1990 Report* (Princeton, NJ: Princeton Religious Research Center, 1990).

¹⁷ Bezilla, *Religion in America: 1992-1993*.

¹⁸ Bkz. Philip Johnson, *Darwin on Trial* (Lanham: Regnery Gateway, 1991).

¹⁹ Gallup, *The Gallup Poll: Public Opinion 1996*, 260.

²⁰ Andrew Greeley, *The Denominational Society: A Sociological Approach to Religion in America* (Glenview: Scott, Foresman, 1972).

Buna ilâveten din adamları, toplum liderleri arasında ahlâk ve dürüstlükleri sebebiyle, saygınlık bakımından, mütemadiyen üst sıralardaki yerlerini korumuşlardır. 1980'li yılların sonlarına doğru tele vaizlerin skandallarından dolayı din adamlarına duyulan güven azalmış; ancak kilise, ordu tarafından Amerika'daki en güvenilir kurum olarak ilân edilmiştir. Amerikan toplumu kurumsallaşmış dine, Amerikan Yüksek Mahkemesi, Kongre, bankalar, kamu okulları, televizyon, organize iş gücü ve büyük ticarî kuruluşlardan hâlâ daha fazla güvendiğini belirtmektedir. İşte bu açıdan da Amerikalılar Batılı toplumlardan daha farklı bir yapı sergilemektedir. Örneğin, Amerikalılar kiliselere kamu okullarından daha fazla güven duyduklarını belirtirken, Almanya'da bunun tam tersi bir durum, yani kamu okullarına kiliselerden daha fazla güven duyulduğu gözlemlenmektedir.²¹

Amerikalıların çoğu aynı zamanda kiliselere düzenli olarak gidiyorlar. Amerikalı Hristiyanların % 28'i her hafta düzenli olarak, diğer % 28'i ayda en azından bir defa kiliseye gittiklerini ifade etmişlerdir.²² Ancak bazı bilim adamları, kiliseye gitme konusundaki kamuoyu yoklamalarında verilen cevapların samimiyet derecesinin düşük olduğunu iddia etmektedir.²³ Bu anlamda Amerikalıların alışkanlıklarında daha seküler hâle geldikleri ve bunu itiraf etmek istemedikleri olasılığından bahsedilebilir. Ancak açıklanan rakamlar ve oranlar şişirilmiş olsa dahi kiliseye gidiş, Amerika'da ortaklaşa yürütülen yaygın ve tek toplumsal faaliyettir. Amerika'daki dinî gruplar arasında muhafazakâr Protestanlar kilisedeki

ibadet ve törenlere en sık katılanlardır. Bu grubu Roma Katolik kilisesi mensupları takip etmektedir, ancak Katoliklerin haftalık kilise cemaatine katılımı oranı 1960 yılından beri azalmaktadır. Liberal Protestanlar ve Museviler ise cemaate katılım sıklığı konusunda daha gerilerdeki dinî gruplardır. Bu görüntüden de anlaşılacağı gibi muhafazakâr seçmen kitlelerinin siyasal etkileri artmış, buna karşın liberal Protestan seçmen kitlesinin etkileri azalmıştır.

Genel olarak bakıldığında Amerikanın dinî portresinin sürekli ve dayanıklı bir inanç niteliği taşıdığı görülüyor. Bu durumun siyasal hayatlarının dışında Amerikalıların günlük hayatlarında ciddi bir değişim yaratıp yaratmadığı ise bir başka konudur. Eleştirmenlere göre Amerika'da din, kırdaki meşhur bir ırmağa benzer, bu ırmak bir mil genişliğinde ancak 2,5 cm derinliğindedir. Aynı eleştirmenler yüksek inanç düzeyi ile iş âlemindeki yaygın sahtekârlık, vergi kaçakçılığı, aşırı cinsel düşkünlük, evlilikte ihanet, okulda kopya çekme, suç, şiddet ve popüler kültürdeki kabalık arasındaki açık uçuruma dikkat çekmektedir. Amerika'da dinin yaygın bir çekiciliği olduğunu gösteren kamuoyu araştırmalarını yürüten George Gallup Jr. şu sonuca ulaşmıştır: Amerika'daki dindarlık büyük oranda yüzeysel ve kutsal kitap ile ilgili bilgi açısından yetersizdir. Buna ilâveten inanç düzeyi ile ahlâk düzeyi arasında da bir uçurum vardır. Bu uçuruma örnek olarak cinsel skandalları geniş bir şekilde kamuoyunda tartışılmasına rağmen başkan Bill Clinton'un halkın nazarında hâlâ popülerliğini sürdürmesi gösterilebilir. Bir başka örnek de şudur: Gallup'un bulgularına göre ergenlik dönemindeki birçok genç "yeniden-doğmuş" dindar olduklarını iddia etmektedir, ancak bu gruptaki gençlerin davranış itibarıyla yaşlılarından daha tutucu olmadıkları görülüyor.²⁴

²¹ NORC data, *American Enterprise*.

²² Gallup, *The Gallup Poll: Public Opinion 1996*, 260.

²³ Gallup'un Kiliseye devam oranlarını gösteren bulgularına itirazlar olmuştur. Bkz. C. Kirk Hadaway, Penny Long Marler ve Mark Chaves, "What the Polls Don't Show: A Closer Look at the U.S. Church Attendance", *American Sociological Review*, 58 (1993) 741-752; C. Kirk Hadaway ve Penny Long, "Did You Really Go to Church This Week: Behind the Poll Data", *Christian Century* (May 6, 1998), 472-475)

²⁴ Bkz. George Gallup, Jr. ve Jim Castelli, *The People's Faith: American Religion in the 90s* (New York: Macmillan, 1989).

Diğer yandan etkin seküler güçlerin popüler kültür üzerindeki etkilerinin varlığı dikkate alındığında, bu bulguların aslında pek şaşırtıcı olmadığı görülür. Bazıları bireysel mutluluk arayışı ve dizginsiz bir kapitalizmi teşvik eden bir toplumun, dinî sosyalleşme ile rekabet eden yaygın bir hedonizm ve materyalizmi üreteceğine işaret etmektedir.²⁵

Dinî inançların yüzeysel olduğu iddialarına rağmen, dinî inanç ve pratiklerin Amerikalıların günlük hayatlarında değişimlere neden olduğu ve bazı farklılar meydana getirdiğine ilişkin deliller var. Araştırmalar, dinî inanç ve davranışların kişisel mutluluk, fiziksel sağlık ve hayatta genel istikrarlılık ile doğru orantılı olduğuna işaret etmektedir.²⁶ Ancak samimî ve yoğun dinî inanç, sözde inançtan daha fazla anlam ifade etmektedir: İnanç ve ibadetin yoğunluğu derinleştikçe, hangi mezhebe mensup olursa olsun inanç ve ibadetlerin yararları da gittikçe artmaktadır. Güçlü bir inancın, insanların daha uzun ömürlü olmasına, yaralarının daha çabuk iyileşmesine ve mutluluklarının artmasına katkıda bulunduğu, dindar olanların ruhsal rahatsızlıklara daha az yakalandıkları ve inancın intihar ve depresyon riskini azalttığı gözlenmiştir.²⁷ Bunlara ilâveten dindar olanların evlilik hayatlarının daha uzun olduğu saptanmıştır –ailenin yıkılması ve boşanmaların çocuklara ve genelde topluma ne kadar zarar verdiğine ilişkin geniş bulgular mevcuttur.²⁸ Toplumsal ve kamusal düzende ise dindar insanların sekülerlere oranla hayır kurumları-

na daha fazla katkıda buldukları, seçimlere daha fazla katıldıkları ve toplum hayatına iştirak etme eğilimlerinin daha fazla olduğu gözlenmiştir.²⁹

Diğer taraftan dinî kurumlar da Amerika'da sağlıklı bir sivil/toplumsal hayatın sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sidney Verba'nın yönetiminde bireylerin gönüllü davranışları ile ilgili yürütülen geniş kapsamlı bir araştırmada, kiliselerin "yurttaşlık kültür ve yeteneklerini" geliştirecek etkin ortamlar yarattıkları belirlenmiştir. Kilise çatısı altında toplantılar düzenlemek veya bu tür toplantılara katılmak gibi faaliyetlerde yer alanların siyasal hayata daha fazla oranda katılacakları tahmin ediliyor. Bu nedenle kilise ve sinagog gibi dinî kurumlara düzenli olarak devam edenlerin önemli ölçüde gelişmiş yurttaşlık yeteneklerine sahip olabilecekleri varsayılmaktadır.³⁰

Bazı bilim adamları da ibadet yapılan kurumların insanlar arasındaki iletişimi artırdığı bunun da Robert Putnam'ın ifadesiyle "toplumsal sermaye"ye (social capital) katkıda bulunduğu görüşünü savunmaktadır.³¹ Yurttaşlar arasındaki güven ve ilişki ağına işaret eden "toplumsal sermaye"nin, hükümetin etkinliğine ve hatta ekonomiye bile katkıda bulunduğu saptanmıştır. Hem Christopher Gilbert hem de Kenneth Wald ve arkadaşlarının belirttikleri gibi ibadet mekânlarındaki sosyal ilişkiler, siyasal tutumların şekillenmesine yardım etmektedir.³²

²⁵ Bu argüman Allen D. Hertzke tarafından ortaya atılmıştır, *Echoes of Discontent: Jesse Jackson, Pat Robertson and the Resurgence of Populism* (Washington: CQ Press). Ayrıca bkz. Benjamin Cheever, "God or BMW", *New York Times Magazine* (December 7, 1997), 42-44.

²⁶ Hampton Sides, "The Calibration of Belief", *New York Times Magazine* (December 7, 1997), 92-95.

²⁷ David Larson ve S. Larson, *The Forgotten Factor in Physical and Mental Health: What Does the Research Show?* (Arlington: National Institute for Healthcare Research, 1992).

²⁸ Barbara Dafoe Whitehead, "Dan Quayle Was Right", *Atlantic Monthly* (April 1993), 47-68.

²⁹ NORC data, *American Enterprise*.

³⁰ Sidney Verba, Kay Lehman Scholzman ve Henry E. Brady, *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics* (Cambridge: Harvard University Press, 1995).

³¹ Robert D. Putnam, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (Princeton: Princeton University Press, 1993).

³² Kenneth D. Wald, Dennis E. Owen ve Samuel S. Hill Jr., "Churches as Political Communities", *American Political Science Review*, 82 (June 1988); Kenneth D. Wald, Dennis E.

Dinî inançlar sık sık eylemciliğe (activism) de dönüşmektedir. Bu eyleme dönüşüm genelde diğer insanlara propaganda ve vaazda bulunma ve misyonerlik yapma şeklinde kendisini gösterir. Amaç, yeni mühtediler veya bir başka dinden yeni üyeler kazanmaktır. Bazı kiliselerin büyüdüğü, diğer bir kısmının ise üye kaybederek küçüldüğü Amerika'da, dinî rekabetin yoğunluğundan dolayı ayakta kalmak isteyen kiliseler propaganda metodunu (evangelical) benimsemek zorundadır. Örneğin Assemblies of God adlı muhafazakâr dinî grup son on yıl içinde bu metotla % 70 oranında büyümüştür ve grup özellikle İspanyol kökenliler arasında taraftar sayısını hızla artırmaktadır.³³ Diğer taraftan United Methodist Church adlı liberal kilise ise % 8 oranında küçülmüştür. Büyüme trendi gösteren LDS (Mormon) kilisesi de taraftar kazanma ve yükselmeye aktif propaganda/misyonerliğin önemini gösteren iyi bir örnek teşkil etmektedir. Mormonlar dünyanın birçok yerine her yıl 50.000 genç misyoner göndermektedir. LDS kilisesinin böyle aktif ve müteceviz propaganda/misyonerlik faaliyetinden dolayı büyüme oranlarına bakarak, bazıları bu kilisenin 21. yüzyıl ortalarında dünyanın en büyük dinî gruplarından birisi olacağı tahmininde bulunmaktadır.

Kiliseler Amerikan toplumunda çok aktiftir. Amerika'da hayır amaçlı yapılan yardımlarda kiliselerin büyük bir payı vardır. Bilhassa mütevazı gelir düzeyine sahip olan insanlar neredeyse sadece dinî kurumlar aracılığıyla bağışta bulunma temayülündedir. Kiliseye yapılan cömert bağışlardan elde edilen güç ile kiliseler geniş bir alanda toplumsal örgütlenmeye gitmiş, hastaneler kurmuş,

okullar ve üniversiteler açmış, hayır kurumları ve uluslararası yardım kuruluşlarının yönetimini üstlenmiştir. Küçük dinî mezhepler ve gruplar dahi topladıkları bağışlar ve yaptıkları yardımlar yoluyla varlıklarını hissedebilmektedir. The Seventh Day Adventists adlı dinî grubun Amerika'daki üye sayısı sadece 791.000 olmasına karşın³⁴ (34), bu grup, on adet liberal sanat koleji, bir ilâhiyat fakültesi ve bir tıp fakültesi ile çok sayıda yardım kuruluşunu finanse etmektedir. Özel eğitim kurumları, şüphesiz çoğu dinî kurumun ilgi duydukları başlıca faaliyet alanıdır. En fazla eğitim kurumunu kontrol eden Katolik kilisesidir. Katolik kilisesinin denetimindeki ilk ve orta öğretim düzeyindeki 9.000 okulda 3 milyon öğrenci okuyor. Muhafazakâr Protestanların küçük ölçekli 11.000 okulunda 1 milyon öğrenci ve buna ilâveten 5000 dinî okulda da 600 binden fazla öğrenci kayıtlıdır.³⁵

Kiliselerin toplumsal hayata katılımının bariz siyasal etkileri var. Kiliselerin yönetimindeki vakıflar, evlâtlık edinme aracı kurumları ve uluslararası yardım kuruluşları hükümetin yoğun etkisinin hissedildiği bir çevrede faaliyet göstermektedir. Kiliselerin yönetimindeki bu kurumlarla hükümet arasında karşılık ilişkiler (etkileşim) kurulması kaçınılmazdır. Örneğin çok sayıda dinî vakıf ve kilise hastanesi hizmetlerini yürütebilmek için devlet yardımı almaktadır.³⁶ Buna karşılık kilise hastanelerinin katkı ve desteği olmadan sağlık politikalarında önemli hiçbir yenilik ve değişimin başarıya ulaşabilmesi mümkün değildir. Kamu politikası ve kurumsal din sık sık kesişip buluşmakta ve dinî

Owen ve Samuel S. Hill Jr., "Political Cohesion in Churches", *Journal of Politics*, 52 (March, 1990), 197-215; Christopher P. Gilbert, *The Impact of Churches on Political Behavior: An Empirical Study* (Westport: Greenwood Press, 1993).

³³ *Religion Watch* (June 1997).

³⁴ *The World Almanac and Book of Facts* (Mahwah: K-III Communications, 1997), 561.

³⁵ Stephen Monsma, "Public Money and Religiously Based Nonprofit Organizations: The Church-State Dance" (American Political Science Association'un yıllık toplantısında sunulan tebliğ, New York, 1997).

³⁶ Monsma, "Public Money and Religiously Based Nonprofit Organizations: The Church-State Dance".

kurumlar bu kaçınılmaz ilişki/etkileşimlerin değerini tümüyle idrak etmektedir.

Dinî grupların daha az rastlanan, ancak buna karşın daha tartışmalı faaliyetleri siyasal alandaki faaliyetleridir. Bir kilisenin hayır amaçlı yardımları ve eğitim hizmetlerinden esinlenen siyasal çabaları yaygın bir olgudur. Çeşitli konularda kilise liderlerinin ahenî beyanlarda bulunması ve seçime ilişkin teşvikleri de böyledir. Din adamlarının minberden, toplumsal ve siyasal konularla ilgili vaaz vermeleri ve konuşma yapmaları da yaygın bir fenomendir. Ancak dinin açıkça parti politikalarına iştiraki çok daha az rastlanan bir durumdur. Din adamlarının çoğu minberden belirli bir adayı destekleme veya onun seçim kampanyası için yardım toplama konusunda bir hayli rahatsızlık duymaktadır. Çünkü bu tür davranışlar dinî grup içerisinde bölünmelere neden olabileceği gibi, kiliselerin vergiden muaf tutulma statüsünü de tehlikeye sokacaktır.³⁷ Ancak bazı durumlarda aktif üyeler veya din adamlarının, kiliseleri siyasal amaçlar için örgütlenme temeli olarak kullandıkları biliniyor. Örneğin 1950 ve 1960'lı yıllarda sivil haklar hareketi Siyahî Amerikan (African-American) kiliselerinde örgütlenmeye başlamıştı.³⁸ Günümüzdeki doğum kontrolü aleyhtarlığı ve Hristiyan Sağ (Christian Right) hareketleri de işte böyle kilise tabanına dayanmaktadır.

Dinin, Amerika'da bu kadar diri ve hareketli olmasının sebeplerinden biri bu ülkede dinî çoğulculuğun/farklılığın oluşudur. Avrupa'da kurumsal dine, yani kiliseye yabancılaşan kişi, kiliseden uzaklaşmaktadır. Amerika'da ise bir kiliseyle bağını koparan ki-

şilerin yeni bir kilise kurma veya yeni bir kiliseye üye olma ihtimalleri oldukça yüksektir. Amerika'daki dinî inanç ve ifade biçimlerinin şaşırtıcı ölçüdeki farklılığı (zenginliği) eksilmeden sürmektedir. Amerika'daki dinî çoğulculuğu ve çeşitliliği geliştiren şey, dinî özgürlükleri koruyan anayasal bir ilke ile nispeten göçe açık bir politika ve sürekli yeni mezhepler kurulmasını teşvik eden bir bireyselcilik geleneğinden oluşan yapıdır.

Toplumun bir kısmının Protestan, Katolik ve Musevî gibi bilinen bazı kategori-lere ayrılması, işte bu dinî çoğulculuğun bir yansımasıdır. Müslüman, Budist ve Hinduların da eklenmesiyle Amerika'daki dinî çoğulculuk günümüzde daha da artmıştır. Bunun da ötesinde bir dinî geleneğin kendi içerisindeki farklılıklar Amerika'daki dinî çoğulculuğu daha da zenginleştirmektedir. Örneğin Amerika'da Musevîliğin Muhafazakâr, Reformist, Ortodoks ve Hasidim gibi tüm mezheplerine rastlanmaktadır. Protestanların da aşağı yukarı tüm gruplarını Amerika'da görmek mümkün. Baptist mezhebi de Amerika'daki dinî çoğulculuğa iyi bir örnektir. Baptistler arasında siyah ve beyaz Baptistler, kuzey ve güney Baptistleri, köktenci ve ılımlı Baptistler olmak üzere alt gruplara rastlamak mümkündür. Gerçekten de sayıları yüzlerce olan Baptist gruplar çoğulcu gerçekliğin bir ifadesidir, ancak bu gruplardan her biri kendilerini egemen mezhep olarak gördüğü için, Baptistlerin birliğinden bahsetmek gerçekçi olmayacaktır. Bunlara ilâveten çok sayıda bağımsız misyoner kiliseler de mevcuttur; bunlardan bazıları ulusal ölçekteki kiliselere iltihak etmekte, bazıları ise tamamen ayrı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Hiyerarşik bir yapıya sahip olan Katolik kilisesi bile Amerika'da çoğulcu bir yapıdadır. Liberal ve muhafazakâr Katolıklara ilâveten Cizvitlerden Maryknols'lara kadar uzanan geleneksel radikal görüşleri benimseyen ve kurumsallaşmış

³⁷ Bir Amerikan kentinde din adamlarının siyasal katılımlarına ilişkin geniş bir tartışma için bkz. Laura R. Olson, *Filled with Spirit and Power: Protestant Clergy in Politics* (Albany: State University of New York Press, basılıyor).

³⁸ Aldon D. Morris, *The Origins of the Civil Rights Movement* (New York: Free Press, 1984).

kilisenin dışında kalan Katolik gruplar vardır. Amerika'daki dinî çoğulculuk Quakers, Manonite, Brethern ve Amish gibi pasifist küçük kilise ve mezhepleri de içinde barındırmaktadır. Ayrıca Mormonlar, Yehova Şahitleri, siyahî Müslümanlar, Amerikan Yerlilerin Dinleri, televizyon papazlarının takipçileri, binyıl öncesi ve sonrası milenyal köktendincileri, Pentekostal ve karizmatikler, misyoner Presbiteryenler, Episkopelyenler ile eşcinsel kiliseler de yukarıda anlatılan çoğulculuğun bir parçasıdır³⁹ -buna ilâveten küçük çaplı birçok kült hareketlerine katılan binlerce insanın olduğunu da burada zikretmek gerekir.

Protestan Hristiyanlar yaklaşık % 60'lık bir oranla Amerika'nın en büyük dinî grubunu oluştururken, ikinci sırada % 23'lük bir oranla Katolikler⁴⁰ yer alıyor, Museviler, Ortodoks Hristiyanlar, Mormonlar, Müslümanlar gibi diğer din mensupları ile hiçbir gruba üye olmayan inançlı kesim ve hiçbir dine inanmayan kişiler de geriye kalan kısmını oluşturuyor (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Amerika'da Dinî Gruplar Üyelik Değişim Oranları

Mevcut dinî gruplar	%
<i>Protestanlar</i>	
Baptist	19
Church of Christ	2
Episkopalyan	2
Luteran	7
Metodist	9
Pentekostal	2
Presbyteryen	5
Diğer Protestanlar	14
<i>Roma Katolikleri</i>	23

³⁹ Eşcinsel erkeklerin dinsel yaşantıları hakkında bilgi için bkz. Brian Bouldery (editör), *Wrestling with the Angel: Faith and Religion in the Lives of gay Men* (New York: Free Press, 1995).

⁴⁰ Gallup, *The Gallup Poll: Public Opinion 1995*, 261, Katolik nüfusun % 23 olduğunu bildirmektedir. Diğer taraftan bu oranın % 25 ve % 27 olduğunu belirten araştırmalar da mevcuttur.

<i>Museviler</i>	2
<i>Mormonlar</i>	1
<i>Diğer</i>	4
<i>Dinî seçeneği olmayanlar</i>	10
1966-1996 arası dinî gruplardaki üyelik değişim oranları	
Episkopalyan	-44
Metodist	-38
Roma Katolikleri	-3
Southern Baptist	+8
Mormon	+96
Yehova Şahitleri	+119
Assemblies of God	+211
Church of God in Christ	+863

Kaynaklar: George Gallup Jr., *The Gallup Poll: Public Opinion 1995* (Washington, DE: Scholarly Resources, 1996), 260; Russel Shorto, "Belief by the Numbers", *New York Times Magazine* (December 7, 1997), 60.

Kilise üye sayısını gösteren üyelik oranlarının belirlenmesi sanıldığından daha zordur. Kiliseler kendi üyelik kayıtlarını birbirinden farklı metotla tutuyorlar; bağımsız kuruluşların kamuoyu araştırmaları ise halkın dinî tercihlerine daha geniş bir çerçeveden bakıyor ve doğal olarak farklı sonuçlara ulaşıyor. Mamafih kilise üyeliğine ilişkin bu genel veriler Amerika'daki dinî çoğulculuk hakkında esas manzarayı gösteriyor. Tablo 2 Amerika'daki dinî tercihlerin zaman içinde değişime uğradığını göstermektedir.

Tablo 2: Amerika'da dinî tercihler, 1992-1996

		1996	1995	1994	1993	1992
%	Protestan	58	56	60	57	56
%	Katolik	25	27	24	26	26
%	Musevî	3	2	2	1	2
%	Ortodoks	1	1	1	2	1
%	Mormon	1	1	1	1	1
%	Diğer	3	5	4	5	4
%	dinsiz	7	6	6	6	7
%	Kararsız	2	2	2	2	2

Kaynak: <http://www.prrc.cpm/data.html>

Amerika'daki bu geniş dinî çoğulculuk sık sık yoğun kültürel çatışmalara zemin hazırlamakta ve sürtüşmelere neden olmaktadır. Aşağı yukarı Amerikan halkının dörtte biri Katolik, dörtte biri misyoner/muhafazakâr Protestan, dörtte birden azı liberal Protestan ve yaklaşık onda biri siyahî Protestan'dır.⁴¹ Halkı dinî inançlarına göre sınıflandırdığımızda muhafazakâr (evangelical) olanların en kalabalık grubu oluşturduklarını görürüz. Burada ayrıca, liberal mezheplerin tutucu üye sayısının, muhafazakâr mezheplerin liberal üye sayısından daha fazla olduğu gerçeğine de işaret etmekte yarar var. Dinî çoğulculuğun siyasal anlamdaki etkileri çok yönlüdür; çoğulculuk bütün dinî grupların siyasal etkilerini frenler, kontrol altında tutar ve hiçbir grubun tek başına egemenlik kurmasına fırsat vermez. Dinî çoğulculuk aynı zamanda aktif grup ve mezheplerin başarılı siyasal faaliyetler için gerekli koalisyon oluşturabilmeleri için aralarındaki teolojik farklılıkları bir tarafa bırakmalarını gerektirir. Etkin siyasal ittifakların kurulabilmesi için köklü inançların zaman zaman değişime uğraması zorunludur (Tablo 2).

Başlıca Dinî Gelenekler (Gruplar) ve Politika

Büyük dinî gelenekler (gruplar) ve politika bu makalenin ana konusudur. Muhafazakâr, liberal, Siyahî Protestanlar, Katolikler ve Musevîlerden oluşan bu yaygın dinî gelenekler, tarihsel gelişimleri, teolojileri, mensuplarının etnik yapıları ve siyasetle ilgili ta-

kındıkları tutumlar açısından çoğunlukla birbirinden farklı olmuş ve müstakil bir gelişme göstermiştir. Bunun da ötesinde, siyasal sınırlar zaman zaman bulanık da olsa, bu gruplar, siyasal açıdan da farklıdır. Siyahî Amerikalı Hristiyanlar teolojik açıdan muhafazakâr (evangelic) öğelerin ağır bastığı kategori içinde ciddi bir şekilde kök salmış ve bu gelenekten doğmuş olmasına rağmen, Amerikan tarihindeki kölelik ve ayrımcılık deneyimlerinden dolayı, kendilerine beyaz ırkın kurduğu kiliselerden farklı bir yol çizmiştir. Ancak bu makalede siyahî kiliselere kısaca değinilecektir. Ayrıca, Amerika'daki başlıca beş gruba ilâveten bu kategoriye uymayan Mormonlar ve diğer küçük dinî mezhep ve gruplar da bu makalenin dışında tutulacaktır. Şimdi etkin dinî gruplar ve bu grupların siyasal alandaki etkilerine bir göz atalım.

Muhafazakâr (Evangelic) Protestanlık

Amerikan tarihinin uzun bir döneminde evanjelik Protestan kültürü etkili olmuştur. Bu grup 1920'lerde gerilemeye başlamış, ancak daha sonraki dönemlerde tekrar hızla canlanmıştır. Başkan adayı Jimmy Carter'in 1976 yılında kendisini "yeniden doğmuş Hristiyan" (born-again Christian) olarak tanımlayıp ilân etmesi, modern evanjelikler için bir dönüm noktası olmuştur. İşte bu tarihte evanjelikler etkin gazete sayfalarında sık sık yer almaya başlamış ve çok sayıda gazeteci evanjelikliğin ne olduğunu keşfetmek için bu grubun yoğun olduğu güney bölgesine hücum etmiştir. Bu sırada George Gallup Jr.'ın, Amerikalıların üçte birinin kendilerini yeniden-doğmuş evanjelik Hristiyan olarak gördüklerini açıklaması, okuryazar ve aydın kesimi hayrete düşürmüştür. Bazı kamuoyu araştırmaları bu oranın günümüzde % 40 olduğunu ifade etmektedir.⁴² Toplum

⁴¹ Lyman Kelsstedt, John C. Green, James L. Guth ve Corwin Smidt, "It's the Culture, Stupid! 1992 and Our Political Future", *First Things* (April 1994), 28-33; David Leege, "The Decomposition of the Religious Vote: A Comparison of White, Non-Hispanic Catholics with Other Ethnoreligious Groups, 1960-1992", (American Political Science Association'un yıllık toplantısında sunulan tebliğ, New York, 1993) ve John C. Green, "Religion, Social Issues and the Christian Right: Assessing the 1992 Presidential Election", (Ethics and Public Policy Center'de sunulan tebliğ, Washington, 1993).

⁴² Gallup, *The Gallup Poll: Public Opinion 1996*, 260.

liberal modernizme koşarken, muhafazakâr kiliseler, kendi üyelerinin yokluğunu hissettiği değerleri takdim ediyordu. Bu değerler güçlü bir inanç, mana ve cemaat idi. Evanjelik faaliyetlerin Amerika'da inanılmaz boyuttaki bu gelişiminin nedenlerinden biri öğrenci kampüslerinde çok sayıda muhafazakâr talebe derneğinin kurulmasıdır. 1941 yılında InterVarsity Christian Fellowship adı verilen grup 1997 yılında 41 bin üyeye, 1951 yılında kurulan Campus Crusade for Christ adlı grup ise yaklaşık 20 bin üyeye sahipti.⁴³

Hristiyan Sağ olarak adlandırılan dinsel sağ hareketi 1970 sonlarına doğru siyasal bir güç olarak birden ortaya çıkmasaydı, bu evanjelik olgu, sadece sınırlı biçimde ilgi duyulan bir olgu olarak kalacaktı. Evanjelik hareket, 1970 ortalarında ebeveynlerin devlet okullarındaki ders kitaplarını protesto etmeleriyle başlamış, Phyllis Schlafly liderliğinde Equal Rights Amendment (Eşit Haklar Tadilatı)'ın yenilgiye uğratılması için gelişen hareket kanalıyla önem kazanmış ve 1979 yılında kurulan Moral Majority ve diğer ulusal grupların ortaya çıkmasıyla hızla gelişmeye devam etmiştir. Bu sırada, Ronald Reagan 1980'lerde beyaz muhafazakâr seçmenlerin önemini kavramış ve retorik düzeyde kalsa da bu grubun kaygılarını benimseyip dile getirmiştir.⁴⁴ 1990'ların sonlarına doğru da beyaz muhafazakârların yoğun olduğu yerler en sadık ve en önemli Cumhuriyetçi seçim bölgeleri arasına girmiştir.⁴⁵

⁴³ InterVarsity hakkında bkz. www.gosprlcom.net/iv/; Campus Crusade hakkında bkz. www.uscm.org. Kolej ve üniversite kampüslerindeki dini hayat da Amerikan toplumundaki geniş çeşitliliği yansıtmaktadır. Bkz. Diane Winston, "Campuses Are Bellwether for Society's Religious Revival", *The Chronicle of the Higher Education* (January 16, 1998), A60.

⁴⁴ Laura L., Olson, "Bill Clinton's Strategic Use of Religious and Family Rhetoric: The Co-Optation of Partisan Symbolism", (Midwest Political Science Association'un yıllık toplantısında sunulan tebliğ, Chicago, 1997).

⁴⁵ William Martin, *With God on Our Side: The Rise of Religious Right in America* (New York: Broadway Books, 1996).

Evanjelik olmak ne anlama geliyor? Bu soruya insanın aidiyetini belirtmesi veya inanç özelliklerine ilişkin bir açıklama ile cevap verilebilir. "Kendinizi yeniden-doğmuş veya Evanjelik Hristiyan olarak görüyor musunuz?" sorusuna Amerikalıların yaklaşık % 40'ı "evet" yanıtını vermektedir.⁴⁶ Bu soru Protestan Evanjelik Hristiyanlığın merkezî doktrinlerinden birine, yani bir yetişkinin ihtidası veya "yeniden-doğuş" deneyimi gereğine işaret etmektedir. Evanjelik Hristiyanlar kutsal metinlere de büyük saygı göstermektedir. Bu saygı çoğu için İncil'deki ayetlerin sadece ve kesinlikle zahiri (literal) anlamda yorumlanması manasına gelmektedir. Evanjelik Hristiyanlar, Hristiyanlığın ortodoks doktrinlerini de kabul ederler (bunlar arasında Mesih'in ilâhîliği, onun kefareti, ölümü, yeniden dirilişi ve ebedî kurtuluş veya azap inançlarıdır) ve aynı zamanda hayırlı işleri çevrede yayarak başkalarının da kendilerine katılması için bu büyük göreve sıkı sıkıya bağlıdırlar.⁴⁷

Evanjelik Hristiyanların aynı zamanda ortak bir dilleri ve paylaştıkları temel varsayımlar vardır. Birbirleriyle karşılaştıklarında "kurtuluşa erdin mi?" ya da "ne zaman kendini Mesih'in hayatına vakfettin?" sorularını yöneltirler. Bir kısım mezhepler (Sout-hern Baptist Convention, Lutheran, Church-Missouri Synod, the Church of the Nazarene, the Assemblies of God ve Siyahî Amerikan Mezheplerinin çoğu) ağırlıklı olarak Evanjelik Hristiyanlar olmakla birlikte, yeniden-doğmuş Hristiyanlar Protestan dünyanın tümüne yayılmıştır. Liberal mezhepler ve bazı tutucu eğilimli Presbiteryen ve Metodist cemaatler arasında bile evanjelik eğilimli "yenilenme/yeniden uyanış" yanlısı gruplar vardır.

Evanjelik Hristiyan mezhepleri arasındaki en önemli ayırım ırka dayalı ayırım/bölünme-

⁴⁶ Gallup, *The Gallup Poll: Public Opinion 1996*, 260.

⁴⁷ Gallup, *The Gallup Poll: Public Opinion 1996*, 260.

dir. Bilim adamları ve yorumcular Evanjelik Hristiyanlardan bahsettiklerinde normalde beyaz ırka mensup muhafazakârları kastettikleri anlaşılır. Halbuki çoğu Baptist ve Pentecostal Hristiyanlar da ateşli muhafazakârdır. Irkî kökene dayalı ayrımcılığın azalması ve bu konudaki hoşgörünün artması siyahî ve beyaz muhafazakârlar arasında gelişen karşılıklı ilişkiler ortamı doğurmuştur. Örneğin Southern Baptist Convention cemaatinin siyahî üye sayısı gittikçe artmakta ve çoğu Pentecostal ve karizmatik cemaatler de siyah-beyaz karışık ırklardan oluşmaktadır. Hatta Hristiyan Sağ (Christian Right) liderleri, siyahî din adamlarıyla okulda dua, kürtaj, eşcinsellik ve pornografi gibi konularda ortak hareket etmek için ittifak arayışına girmiş ve bu girişimlerinde de kısmen başarılı olmuşlardır. Muhafazakâr Christian Coalition (Hristiyan Koalisyonu) hareketi ise siyahî Amerikalı topluma ulaşabilmek için 1996 yılında ciddi girişimlerde bulunmuş; kent merkezlerinde yaşayan siyahîlere yardımcı olabilmek için Samaritan Projesi'ni hayata geçirmiş ve Save the Churches Fund (Kiliseleri Kurtarma Fonu) adı altında yakılan kiliseleri yeniden inşa etme girişiminde bulunmuştur⁴⁸. Ancak daha sonraları bu çabalar yoğunluğunu yitirmiştir.

Bütün bu yakınlaşma girişimlerine rağmen siyahî ve beyaz muhafazakâr gruplar arasındaki uçurum varlığını hâlâ sürdürüyor. Siyahî Amerikan kiliseleri eşsiz bir teolojik tutuculuk ve siyasal ilerlemecilik özelliklerini taşır; Siyahî Amerikan kiliselerinde takva, kehanet haberciliği ile kaynaşmıştır. Siyahî kiliselerde verilen vaazlarda "İncil'in özgürlükçü/özgürleştirici" mesajları iştilir. Bu mesajlarda Allah'ın yoksul ve tutsaklara karşı rahmetli olduğu, zengin ve güçlülere ise acımasızca hesaba çe-

keceği vurgulanır. Bu kombinasyon en azından ekonomik ve sivil haklar konusunda dogal olarak siyasal liberalizmle uyum sağlar. Evanjelik Siyahî Amerikalıların büyük bir çoğunluğu siyasal anlamda Demokratlara bağlıdır. Bu tutumlar siyahîlerin beyaz hemcinslerinden ve dindaşlarından ayrı dünyalarında nasıl hayatta kalma mücadelesi verdiklerinin bir başka örneğidir.

Irkî unsurun ötesinde evanjelik Hristiyan âleminde bazı teolojik ve kültürel farklılıklar da mevcuttur. Amerika'daki diğer dinî gruplar arasında olduğu gibi evanjelik olanlar arasında da çoğulculuk varlığını devam ettiriyor. Evanjelik eğilimliler arasında, bazı insanların daha iyi anlayabilmesi için kutsal kitabın yorumlanması gerektiğini kabul edenlere rastlamak mümkün (Popüler yazar Hal Lindsey bu gruba dahildir).⁴⁹ Bu çoğulculuk içinde ayrıca Postmilenyalist adı verilen ve Hz. İsa'nın yeryüzüne ikinci gelişinin öncesinde yeryüzünde bir Hristiyan hâkimiyeti kurulacağı beklentisinde olanlara rastlamak mümkün (buna örnek olarak küçük ancak etkin olan ve insanların Eski Ahit şeriatına dayalı toplum kurmaları gerektiğine inanan Christian Reconstructionistleri göstermek mümkün). Bu çoğulculuk içinde, kehanete, inancın şifâî gücü gibi ruhun armağanları olduğuna inanan pentekostal ve karizmatiklerin de yer aldığını belirtmek gerek.⁵⁰ Pentekostal ve karizmatikler geleneksel değerlere sıkıca bağlı olmalarına rağmen fundamentalistler ve diğer evanjelik gruplar bunlara şüp-

⁴⁸ Duane M. Oldfield, "The Christian Right in Civil Right Clothing: The Racial Rhetoric of the Christian Right", (American Political Science Association'un yıllık toplantısında sunulan tebliğ, Washington, 1997).

⁴⁹ Joel A. Carpenter, *Revive Us Again: Reawakening of American Fundamentalism* (New York: Oxford University Press, 1997); Mark Dallhouse, *An Island in the Wake of Fire: Bob Jones University, Fundamentalism and the Separatist Movement* (Athens: University of Georgia Press, 1996).

⁵⁰ Pentecostalism hakkında kapsamlı bir tartışma için bkz. Margaret P. Poloma, *The Assemblies of God at the Crossroads* (Knoxville: University of Tennessee Press, 1989); ayrıca bkz. Kenneth L. Woodward, "Living in the Holy Spirit", *Newsweek* (April 13, 1998).

he ile bakmaktadır. Bu şüpheli yaklaşımın sebebini, sözü edilen grupların kişisel spiritüalizme aşırı vurgu yapmalarındadır. Bunlardan başka radyo ve televizyonla halka ulaşmaya çalışan ve bazıları birbiriyle ciddi şekilde rekabet eden tele evanjelikleri de bahsettiğimiz çoğulculuk içinde zikretmek gerekir.

Yukarıda işaret edilen bu dinî çoğulculuk, tanınmış evanjelik kişilerin kimliklerine de yansımıştır. Rahip Billy Graham, Rahip Jerry Falwell, Rahip Pat Robertson ve Rahip III. Jones gibi şahsiyetlerin tümü meşhur muhafazakâr kişilerdir. Siyahî Amerikalı vaiz Rahip E. V. Hill ve Mississippi cemaat organizatörü John Perkin de aynı gruba dahildir. Senatör Jesse Helms (Kuzey Carolina) ve temsilciler meclisi üyesi Tony Hall (Ohio) ise evanjeliklerin seçilmiş olanlarını temsil etmektedir. Eyalet hükümetlerinde ve Kongre’de görevli hem Cumhuriyetçi hem de Demokrat evanjelik temsilcilere rastlamak mümkündür.

Bu farklılığı açıklığa kavuşturmanın bir yolu, evanjelik dünyasını irili ufaklı dalları olan bir ağaca benzetmekten geçer. Bu zenginlik (çoğulculuk) içinde siyahî Amerikalılardan oluşan bir gruptan zaten bahsettik bile. Diğer büyük gruplardan birisini de National Association of Evangelicals (NAE) adlı örgüt/cemaat temsil etmektedir. Bu grup dünyayı manevî anlamda dönüşüme uğratmak istediklerini ilân ederek siyasal açıdan muhafazakâr ancak militan olmayan bir profil çizmektedir. Bir diğer grup ise köktendincilerdir. Köktendinciler tarihsel olarak ayrılıkçı, İncili zahiren anlayıp-benimseyen ve seküler dünyaya daha militan bir tavırla karşı çıkan Hristiyanlardan oluşuyor.⁵¹ Nihayet bir de hızla büyüyen pentekostal/karizmatik

bir grup vardır. Bu grubun üyeleri muhafazakâr yandaşlarının siyasal görüşlerinin çoğunu paylaşmakla birlikte, aktif dinî hayatları ve manevî ödüllere yaptıkları vurgudan dolayı diğerlerinden ayrılmaktadır. Fundamentalist kiliselerdeki ibadetlerde İncil okuma geleneği ve alışagelmış vaazlar verilirken, karizmatik grup mensupları çağdaş müzik eşliğinde dua etmekte ve serbest formda ibadet etmektedir.⁵² Dışardan bakanlar için bu farklılıklar önemsiz detaylar olarak görülebilir. Muhafazakâr dinî liderler ise bu farklılıkları siyasal birliğe zarar verebilecek çok ciddi tehlikeler olarak yorumlamaktadır.

Evanjelik gruplar arasında son dönemlerdeki en önemli değişim siyasal katılıma ilişkin tutumlarında görülmüştür. Evanjelik Hristiyanlar uzun süre siyasetten uzak durmuşlar ve siyaseti aslında Tanrı’nın el e-tek çekmelerini istediği günahkâr bir dünya ile uğraşmak olarak görmüşlerdir. Doğrusu birçok evanjelik kilise oy vermenin bir yurttaşlık görevi olduğunu vurgulamıştır, ancak alkol ve kumar gibi yerel sorunlarla zaman zaman uğraşmanın dışında siyasal hayata katılınması konusunda fazla çaba harcamamıştır. Bu tutum siyasal alanı 1960’larda sivil haklar ve savaş aleyhtarlığı eylemlerinde taşıdığı taşıyan liberal kiliselere bırakmıştır.⁵³ Ancak 1970’lerde muhafazakârların siyasal katılıma bakışları değişmeye başlamıştır. Bu tarihlerde birçok evanjelik dinî lider, hükümet ve genel kültürel ortamın tehlikeli düzeyde seküler ve müdahaleci bir duruma geldiğine ve dolayısıyla bu güçlere karşı mücadele edilmesi gerektiği fikrine vardı. Bazı liderler de 19. yüzyıldaki muhafazakâr toplumun tüm kesimlerine İncil’in hakikî mesajını

⁵¹ 1930 ve 1940’larda Amerika’da fundamentalizm konusunda düzeyli bir tarihsel tartışma için bkz. Carpenter, *Revive Us Again: Reawakening of American Fundamentalism*.

⁵² Woodward, “Living in the Holy Spirit”.

⁵³ Bu konuda bkz. James F. Findlay Jr., *Church in the Struggle: The National Council of Churches and the Black Freedom Movement, 1950-1970* (New York: Oxford University Press, 1993).

ulaştırma gayretlerinden esinlendiler. Bunun da ötesinde evanjelik kiliseler sürekli çoğalıyordu ve bu kiliselerin üyeleri gittikçe daha iyi eğitim alıyor ve ekonomik açıdan da gelir düzeyleri artıyordu. Bu grupların televizyon ve radyoda program yapan rahipleri daha popüler bir konuma ulaşmıştı. Yani muhafazakâr kiliselerin mücadele etme gücü ve bunu yapmak için de gittikçe artan kaynakları vardı.

Mamafih, bütün muhafazakârların siyasal konularda hemfikir olduğu söylene-mez. Bir kısmı oldukça ciddî olmak üzere, çoğu ılımlı muhafazakâr dinî Sağ'ın kullandığı taktiklere ve hatta onların amaçlarına karşı çıkmaktadır. Bazı fundamentalistler son dönemlerde ulusal politikaya katılım hareketine karşı çıkmaktadır; çünkü bunlara göre siyasal katılım günahkâr dünya ile meşgul olmak anlamına geliyor. Örneğin fundamen-talist rahip II. Bob Jones, Jerry Falwell'i Amerika'daki en tehlikeli adam olarak ilân etmiştir. Çünkü II. Bob Jones, Falwell'in siyasal çabalarının, fundamentalistlerin kendilerini günahkâr toplumdaki soyutlama hedeflerinin altını oyduğu düşüncesini taşıyordu. Ayrıca televizyon vaizlerinin de "yeniden-doğmuş" Hristiyanlar arasında evrensel anlamda popüler olduğu söylenemez. Örneğin, Southern Baptists 1988 başkan adaylığı ön seçimlerinde ekseriyetle Part Roberson aleyhine oy kullanmıştır (bu grubun en azından bir kısmı 1992 ve 1996 seçimlerinde kendisi de bir Southern Baptist olan yoldaşları Bill Clinton lehine oy kullanmışlardır).

Küçük bir muhafazakâr grup ise bir tür sol görüşlü siyasal eğilim örneği oluşturuyor. Sosyolog rahip Tony Campolo, Sojourners adlı radikal gruptan Jim Wallis ve Evangelicals for Social Action (Evanjelik Toplumsal Hareket)'in kurucusu Ronald Aider tarafından temsil edilen sol eğilimli gruplar dinî çevrelerde epeyce etkili olmaktadır. Evangelicals for Social Action, 1978 yılında kuruldu ve sosyal adalet, cinsiyet-

lerarası eşitlik ve doğal çevrenin korunması için mücadele ediyor. Bu grubun üyelerine göre adaletsizlik Allah'a saygısızlık anlamına gelmektedir.⁵⁴

Bir grup olarak evanjelik Hristiyanlar diğer dinî grupların çoğuna göre siyasal açıdan daha tutucudurlar. Ancak bu grupların kendi aralarındaki ihtilâflar ve bölünmeler, muhafazakârların Amerika'yı hâkimiyetleri altına almak için yola çıkmış disiplinli bir topluluk olarak tanımlanmasının doğru olmadığını göstermektedir. Beyaz muhafazakârların çoğu tekrar Cumhuriyetçi Parti saflarına katılmıştır ve şu anda yerel ve ulusal seçimlerin ikisinde de cumhuriyetçi kilit blok seçmen kitlesini oluşturmaktadır. Gelenekler ve teolojik anlayışlardaki farklılıkların gerisinde, muhafazakâr politikaları destekleme yönünde geniş bir konsensüs olduğu göze çarp-maktadır. Bu nedenle siyasî liderlerin seçim bölgeleriyle ilişki biçimleri, gelecek yıllardaki Amerikan politikasının önemli bir boyutunu oluşturacak ve ana unsurlardan biri olacaktır.⁵⁵

Liberal Protestanlık

Liberal Protestanlık, adını politikadan değil teolojiden alır. Teolojik görüşleri itibariyle liberal olanlar, İncil'in Allah tarafından ilham edildiğine inanır; ancak zahirî anlamda tümüyle gerçek/hakikat olduğuna inanmazlar. Liberal Protestanlar kutsal kitabın modern bilim ve tarihsel şartlar göz önünde bulundurulurken okunması gerektiğini savunur. Bu yaklaşım liberal Protestanların, Hristiyanlığın temel inanç esaslarından vazgeçtiği anlamına gelmez, ancak liberal Protestanlar refleksif manevî gelişmeye daha çok önem verirler. "Yeniden doğma" ihtida deneyimine ise

⁵⁴ <http://www.esa-online.org>; bkz. Ronald J. Sider, *Rich Christians in an Age of Hunger: Moving from Affluence to Generosity* (Dallas: Word Publishing, 1997).

⁵⁵ Christian Right hareketiyle ilgili yetkin bir tartışma için bkz. Clyde Wilcox, *Onwards Christian Soldiers? The Religious Right in American Politics* (Boulder: Westview Press, 1996).

daha az önem atfederler. Liberal Protestanlara göre fundamentalistlerin zahiri “basite indirgeyen yaklaşımı”, Pentecostal grupların “disiplinsiz” duygusallığı veya “karizmatik grupların rağbet ettiği inançlarla şifa bulma” düşüncesini sorgulanabilir bulmaları makul ve olgun bir inancın eksikliğine işaret edebilir.

Dinî gruplar arasında da kiliseden kiliseye hatırı sayılır farklılıklar vardır. Örneğin Amerika’daki evanjelik Lutheryen kilisesi mensupları kendilerine mahsus ayinsel gelenekleri ve etnik kökenlerini koruyor; Metodistler ise dindar olmanın bir ifadesi olarak dünyada hayırlı işler yapılması gerektiğini vurguluyor; öte yandan Episkopalyenler ihtişamlı ayin ve törenleri değerli buluyor; United Church of Christ gibi bazı mezhepler ise diğer çoğu mezhepten teolojik anlamda çok daha fazla liberal yaklaşım sergiliyor. Evanjelik gruplar arasındaki bu farklılıklara karşın liberal Protestanların sadece teolojik anlayışlarında değil ibadet biçimlerinde de birçok ortak yönleri mevcuttur. Liberal Protestan kiliselerde günah ve cehennem üzerine ateşli vaazlara rastlanmaz. Liberal Protestanlar arasında daha yaygın olan şey, kutsal enkarnasyon, Mesih’in öğretilerinin ahlâkî boyutu ve benzeri konularda akademik tartışmalar yapmaktır. Dinî ayin ve törenler org müziği eşliğinde iyi hazırlanmış koronun katkısıyla düzenli bir şekilde yapılır. İncil’in bazı bölümleriyle ilgili olarak dile getirilen şüphe ve eleştirel yaklaşımları liberal Protestanlar, evanjelik Hristiyanlara oranla daha fazla kabul ediyor. Bu sebeple Liberal Protestanlar İncil tartışmalarını daha çok İncil’de yer alan çok derin ahlâkî kurallar (ilkeler) üzerine yoğunlaştırmakta ve İncil’in yazıldığı dönemdeki ortamın koşullarını incelemeyi memnuniyetle karşılamaktadırlar. Örneğin Havari Paul’un, eşlerine itaat eden kadınlar hakkındaki ifadeleri ile ilgili tartışmalarda Paul’un patriyarkal Muscivî kültürüne ne kadar tutkun olduğu iştil-

mek istenir liberal Protestanlar arasında. Bu, liberal kilise sıralarında oturan geleneksel dindarların hiç olmadığı anlamına gelmez —bu tür kişiler gerçekten mevcuttur; ancak önde gelen kiliselerin liderleri, böyle üyelerinin kilisedeki etkinliklerini güçlendirip ön plâna çıkmalarına izin vermezler.

Birçok liberal kilisede doktrinel ortodoksi insanın, kadın-erkek tüm din kardeşlerini sevmelerini talep eden genel bir çağrının yapılmasına yol açmıştır. Hatta Hristiyan sevgisi hem kolektif ve hem de bireysel şekillerde yorumlanmıştır. Özellikle etkin ve tanınan din adamları, Hristiyanların sadece bireysel yardım ve bağış ile değil, aynı zamanda kolektif çabalarla toplumsal yapıları değiştirmek için dünyadaki adaletsizliklere de işaret edilmesi gerektiğini ihtiva eden “toplumsal İncil” fikrini benimsemişlerdir. Yirminci yüzyılın ilk dönemlerinden bu yana hem siyasal hem de teolojik açılardan nispeten liberal olan başlıca ilâhiyat fakülteleri, 1960’lardaki sivil haklar hareketi sırasında radikalleşmiş ve o dönemdeki din adamı kuşağının tamamının liberal politikaları biraz keşfetmelerine neden olmuştur.⁵⁶ Önde gelen kiliselerin faal üyelerine göre bu yapılar değişmedikçe, kişisel sevgi ve yardıma rağmen baskılar ve haksızlıklar devam edecektir.

Belirli din adamları ve mezhep liderleri arasındaki bu teolojik liberalizm, aktif liberal siyasetle karşılıklı ilinti içindedir. Ancak kilise cemaati açısından bakıldığında özellikle ekonomik konularda liberal politika ile liberal teoloji arasında bir bağlantı kurulamaz. Bu durum özellikle ciddî ekonomik sıkıntılarla yüz yüze olmayan cemaatler için geçerlidir.⁵⁷ Gerçekten de ekonomik gelir düzeyle-

⁵⁶ Harold E. Quinley, *The Prophetic Clergy: Social Activism Among Protestant Ministers* (New York: Wiley, 1974).

⁵⁷ Laura R. Olson, “The Impact of Neighborhood Socio-economic Status on the Political Participation of Protestant Clergy”, (Midwest Political Science Association’un yıllık

rine bakıldığında, tahmin edilebileceği gibi Presbiteryen, Metodist ve Episkopalyenlerin çoğu Cumhuriyetçilere oy vermektedir. Ancak kürtaj ve eşcinsel hakları gibi sorunlar söz konusu olduğunda cemaate göre teolojik liberalizm ile liberal tutumlar arasında korelasyon var demektir. Burada teolojik yaklaşımlar ve siyasal inançlar daha uyumlu ve tutarlıdır.⁵⁸ Bu liberal teolojik eğilim belli başlı Protestan ilâhiyat fakültelerinde egemen güç hâline gelince, köktendinciler ayrılmış ve kendi kiliselerini kurmuşlardır. Bu bölünmeden sonra, liberal Protestanlık, bir zamanlar Protestan dünyaya egemen olan belli başlı mezhepleri kontrol eden bir etkinliğe ulaşmıştır.

İşte bu sebeple liberal Protestanlığı anlayabilmek için büyük kiliselerin (dinî akımların) incelenmesi gerekir. İyi kurumsallaşmış Protestan mezhepler 1950'li yıllarda hâlâ "ana kilise"yi kendilerinin temsil ettiğini iddia edebiliyordu. Metodistler, Presbiteryenler, Episkopalyenler, Congregationalistlerin çoğu, Lutheryenler ve Kuzey Amerika Baptistleri ve bunların ortak kurumsal kolları olan The National Council of Churches (NCC, Kiliseler Ulusal Konseyi) gerçekten de bu tür çekirdek kültürü temsil ediyordu. Protestanlar taşradan Washington'daki Wall Street'e kadar güçlü konumlara erişmişlerdir. 1960'lı yıllarda radikal toplumsal hareketler ivme kazandığı sırada liberal liderler siyasal sürece katılım eğilimindeydiler ve bu hareketlerin amaçlarına sempati ile bakıyorlardı.

1960'lardaki gelişmeler liberal Protestan liderler üzerinde çok etkili oldu. Bu etkilerin bir sonucu olarak liberal Protestan liderler

yoksulluk, ırkçılık, cinsiyet ayırımı ve baskı gibi problemlere sahip çıkmış ve bu kötülükleri barındıran adaletsiz yapılarla ilgilenmeye başlamışlardır. Liberal kilise liderlerinin yaptıklarını "barış ve adalet savunuculuğu" (yapmak) şeklinde özetlemek mümkündür. Bu ifadenin onlar için taşıdığı anlam, yani yüklendikleri misyon, adaletin sağlanması yönünde ve özellikle de yoksullar için mücadele etmektir. Bu nedenle liberal Protestan liderler, hükümetin gelişmekte olan ülkelere yaptığı hacimli yardımları desteklemektedir. Bu liderler aynı zamanda dünya barışı için de mücadele etmekte ve bu çaba çoğunlukla Amerikan dış politikasının aşırı militarist olduğu ve Amerikan ekonomisi için çıkar kazanmaya aşırı yöneldiği şeklinde eleştirilere dönüşmektedir.

Liberal din adamları iki önemli problemle karşı karşıyadır. Birincisi, sıradan üyelerin çoğunun, ulusal liderler ile faal yerel din adamlarının ideolojik tercihlerini paylaşmamalarıdır. Hakikaten de büyük mezheplerdeki siyasal konularda karar verme mekanizmasından dolayı politika belirlemede sıradan cemaat üyelerine her zaman danışılmaktadır.⁵⁹ Çoğu metodist, Lutheryen, Episkopalyen, Presbiteryen ve Kuzey Baptistleri birçok siyasal konuda ılımlıdan muhafazakâra uzanan siyasal çizgilere mensupturlar. Dahası kilise ve mezhep mensupları ya dinî liderlerinin siyasal etkinliklerinin farkında değil ya da bu liderlerle görüş ayrılığı içindeler. Örneğin Protestanların çoğunluğu, kendi liderleri her fırsatta küçümsemelerine ve siyasal amaçlarına karşı çıkmalarına rağmen oylarını Ronald Reagan lehine kullanmışlardı. Bu sebeple gözlemciler, liberal kilise liderle-

toplantısında sunulan tebliğ, Chicago, 1997); Sue E. S. Crawford ve Laura R. Olson, "Clergy as Political Actors in Urban Contexts (Midwest Political Science Association'un yıllık toplantısında sunulan tebliğ, Chicago, 1998).

⁵⁸ Kenneth D. Wald, *Religion and Politics in the United States* (Washington: CQ Press, 1977), 4. bölüm.

⁵⁹ Jeffery Hadden, *The Gathering Storm in the Churches* (Garden City: Doubleday, 1969); A. James Reichley, *Religion in American Public Life* (Washington: Brookings Institution, 1985); James L. Adams, *The Growing Church Lobby in Washington* (Grand Rapids: Eerdsman, 1970); Quinley, *The Prophetic Clergy*.

rinden bahsederken, “ordusu olmayan kumandan” benzetmesinde bulunmaktadır.⁶⁰ Hükümet liderleri de Protestan din adamlarının sadece çok azının cemaat desteğine sahip olduğunu bildikleri için bu sınıfın siyasal konulardaki açıklamalarını dikkate almazlar.

İkinci problem ise şudur: Protestanlık geleceğin dinî akımını temsil etmiyor. Cemaat sayısı (üye oranı) o kadar azalmıştı ki, 1990’larda gözlemciler ana kiliseleri “köhne/aşınmış” ve hatta “tali” kurumlar olarak tanımlamışlardı. Bu konuda bir hayli tartışma ve açıklama yapılmıştır. Bu açıklamalardan birine göre ana kiliseler siyasete bulaşmakla cemaatlerini kendilerinden uzaklaştırmışlardır.⁶¹ Bu konuya ilişkin en tatminkâr izahı Dean Kelly getirmiştir. Kelly’ e göre “din bir anlam” olayı olduğu için daha katı ve talepkâr kiliseler, özellikle de evanjelik mezhepler, insanların dinden umdukları beklentileri daha fazla oranda sunmuşlardır. Bu gerçek, Amerikan tarihi boyunca kendisini göstermektedir, yani kiliseler zaman zaman köklü inançlarda bir gevşeme/yumuşama gösterdiğinde daha katı kiliseler karşısında gerilemeye başlamıştır. Bu şu anlama gelmektedir: Din pazarında pay kazanma rekabetinde kiliselerin gücünü zayıflatan siyasal etkinlik değil, teolojik liberalizmdir.⁶²

Mamafih geriledikleri gözlenmesine rağmen ana liberal Protestan kiliseler çok sayıda vakıf, enstitü ve bina şeklinde tevarüs ettikleri büyük bir sermaye birikimini ellerinde bulunduruyor. Ayrıca evanjelik dinî yorum-

lardan hoşlanmayan çok sayıda sadık cemaat üyesi de bu kiliseler için ayrı bir güç kaynağı oluşturmaktadır. Yerel kiliseler bir taraftan gıda depoları ve gündüz bakım merkezleri işletmeye devam ederken, öte yandan ulusal boyutlu kiliseler de büyük hastaneler, hayır kurumları ve uluslararası saygın geliştirme kurumları işletmeyi sürdürüyor. Bu tür faaliyetlerle liberal Protestanlık geniş kitlelerle iç içe olmayı ve onların sorunlarıyla ilgilenmeyi gittikçe etkinleştiriyor. Bu kiliselerin ulusal ölçekteki açık ve aktif siyasal faaliyetleri, yerel düzeyde genelde daha münferit, seyrek ve temkinli olarak yürütülmektedir.

Amerikanın kültürel ve siyasal hayatında liberal Protestanlar etkin aktörlerdir ve siyasal rüzgarların kendilerine doğru estiği zaman bundan yararlanmayı sürdürmektedirler. 1980’lerde Beyaz Saray ve icra organlarının kapıları kendilerine kapalı tutulan liberal Protestan topluluk, Clinton yönetimini kendilerine daha yakın ve sıcak bulmuştur.⁶³ Ancak liberal Protestanların geleceği pek parlak görünmüyor. Üye (cemaat) sayısındaki belirgin düşüş durdurulamadığı takdirde liberal Protestanların Amerika’daki önemi ortadan kalkacaktır.⁶⁴

Roma Katolikliği

Katolik-Protestan bölünmesi 1,5 asır süreyle Amerikan siyasal kültürünün şekillenmesine önemli etkiler yapmıştır. Katolikler etnik mahallelerde yaşayan ve Protestan kültürünün hegemonyasından korumak için kendi kurumlarını yaşatmaya çalışan Amerikan toplumundaki “öteki”lerdi. Katolik-Protestan ayrımı çoğunlukla zihinlerde olmak üzere birkaç alanda hâlâ sürmektedir. Modern banliyöler-

⁶⁰ Hadden, *The Gathering Storm in the Churches*.

⁶¹ Philip Hammond, *The Protestant Presence in Twentieth Century America: Religion and Political Culture* (Albany: State University Press of New York, 1992).

⁶² Dean M. Kelly, *Why Conservative Churches are Growing: A Study in Sociology of Religion* (San Francisco: Harper, 1977); Roger Finke ve Rodney Stark, *The Churching of America, 1776-1990: Winners and Losers in Our Religious Economy* (New Brunswick: Rutgers University Press, 1992); Robert Wuthnow, *The Crisis in the Churches* (New York: Oxford University Press, 1996).

⁶³ Laurie Goodstein, “Pastor to the President Says Morality Includes One’s Courage and Caring”, *New York Times* (March 1, 1998), A16; Jay Nordlinger, “Clinton’s Man in the Pulpit”, *Weekly Standard* (March 16, 1988), 19-20.

⁶⁴ Bkz. Wuthnow, *The Crisis in the Churches*.

de yaşayan Roma Katolikleri geçmişte olduğu gibi artık hariçten gelenler olarak görülüyor. Hatta Katolikler arasında, homojenleşmiş (tekdüze) niteliğe bürünmüş toplumsal yapıda Katoliklerin ayırt edici kültürel özelliklerinin kaybolmaya başladığı şikâyetleri yükseliyor. Katolikler teolojik farklılıklarını hâlâ korumakta, inancın "sırlarına" ayinsel yaklaşımlarını ve benzersiz entelektüel geleneklerini sürdürmektedirler.⁶⁵

Katolikler günümüz Amerikan siyasal yaşamında stratejik bir konuma sahiptir. Katolikler siyasal yelpazede yer değiştirebilen kilit seçmen kitleyi oluşturmaktadır. Bu nedenle hem liberal Protestanlar hem de evanjelik Hristiyanlar, Katolik liderlerle siyasal ittifak kurma girişiminde bulunmaktadırlar. Liberal Protestan liderlerin de gıpta ettiği gibi Katolik din adamları siyasal konularda görüş belirttiklerinde haberlere konu olmaktadır. Ancak Katolikler kilise cemaati düzeyinde tek bir siyasal yaklaşım biçimi sergilememektedir. Amerika'nın diğer dinî grupları arasında gözlenen yaklaşım farklılığı Katolikler arasında da süregelmektedir. Katolik nüfusun büyüklüğü ve kilisenin kurumsal gücü, Roma Katoliklerinin Amerikan sisteminde önemli unsurlardan biri olmasını temin etmekte birlikte, Katolikler arasında birliğin olmayışı bu grubun siyasal etkisini azaltmaktadır.

Katolikliğin günümüz Amerikasındaki konumunu daha iyi değerlendirebilmek için tarihsel gelişimine bakmakta yarar var. Katolik kilisesi Hristiyan dünyadaki en eski kilisedir. Merkezi Roma-Vatikan'da bulunan ve ayırt edici hiyerarşik bir yapıya sahip gerçek anlamda küresel bir kilisedir. Bu özellikler Katoliklerin politikasına eşsiz bir boyut katmaktadır. Katolikler söz konusu olunca sa-

dece Amerikan Katolik kilisesi üzerine yoğunlaşmak yetmez. Buna ilâveten Papa ve Papanın bu ülkedeki Katolik yetkililerle olan ilişkilerinin de göz önünde bulundurulması gerekir. Kilise hiyerarşik yapısının iki bin yıllık tarihî bir kökeni vardır. Rahipler coğrafi bölgelere ayrılmış piskoposluk ve başpiskoposlara bağlıdır. Bu kurumlar, ataması Papa tarafından yapılan piskopos ve başpiskoposların idaresindedir. Katolik hiyerarşik silsilesi içinde başpiskoposluk mertebesindekilere birkaç kardinal makamına atanır. Kardinaller kilisenin en üst düzey seçkinleri olup "Roma piskoposu (Papa)" öldüğünde yeni Papayı seçme sorumluluğunu üstlenirler.

Katolik kilisesinin merkezinde Papanın, Havari Peter'in halefi olduğunu ifade eden silsile doktrini vardır. Hiyerarşik düzen, kilise örgütlenmesinin belirleyici özelliği olmaya devam ediyor. Ancak Amerikan Katolikliği çoğulcu bir özelliğe sahiptir. Farklı faaliyet merkezleri ve odaklaşma alanları olan rahip ve rahibeleri barındıran çeşitli kurumlar geleneksel Katolik yapıyla yan yana varlığını sürdürüyor. Bu çoğulcu yapı içinde sol eğilimli Cizvitler, feminist rahibeler ve özgürlük teolojisini (liberation theology) yayan Maryknoll misyonerleri ile Opus Dei gibi ortodoksluk (ve Roma'ya) katı bir şekilde bağlı fundamentalist gruplar ve daha tutucu tarikatları görmek mümkündür.

Katolik kilisesinin belirgin özelliklerinden birisi, siyasal hayatın önemini kavramış olmasıdır. Örneğin Avrupa tarihi boyunca Katolik kilisesi devlet idaresiyle derinden ilgilenmiştir. Siyaset ne geçmişte ne de bugünkü kilise liderlerinin yabancı kaldığı bir olgudur. Filipinler'den Lâtin Amerika'ya, Doğu Avrupa'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar dünyanın tüm bölgelerinde Katoliklerin yoğun bir şekilde siyasal sürece katıldıkları gözlenmektedir. Bir anlamda bu siyasal katılım artı bir değerdir ve bu şu anla-

⁶⁵ Richard John Neuhaus, *The Catholic Movement: The Paradox of the Church in the Postmodern World* (San Francisco: Harper and Row, 1987).

ma gelmektedir: Katolik kilisesi ve aktif mensupları, politik sürece katılıma karşı gösterilen direncin üzerinden gelmek için bazı evanjelik Protestanların duyduğu ihtiyacı hissetmiyor. Diğer taraftan Amerika'nın tarihî siyasal mirasından dolayı Katolik kilisesine çoğunlukla şüpheyle bakılmıştır. Kilisenin krallar ve prensler dünyasındaki kökenlerine ilâveten demokrasi ve dinsel özgürlük konularına şüphe ile bakması, Katolik kilisesini Amerikan liberal geleneği ile tuhaf bir pozisyona, gerilimli bir konuma getirmiştir. Katolik kilisesi yirminci yüzyılda dahi liberal demokratik reformların (yeniliklerin) çoğuna karşı çıkmış ve baskıcı siyasal yönetimlerle ittifak kurmuştur.

Çoğu Protestanın, Amerikan demokrasisi ve liberal özgürlüklere derin inanca sahip olmaktan mahrum gördükleri Katolikler için yukarıda belirtilen temayüller büyük sorun yaratmıştır. Katolikler aslında Amerikan demokrasisi ve bireysel özgürlük ilkelerini benimsemekle beraber böyle bir benimseyişin Katolik gelenekleriyle uyum içinde olup olmadığına ilişkin tartışmalar 1950'lere kadar devam etmiştir.⁶⁶

Ancak bütün bunları değiştiren, Katolik kilisesinin kendi içinde gerçekleştirdiği değişim olmuştur. Bu devrimin gerçekleşmesinde Amerika'da Katolik kilise liderleri esaslı rol oynamıştır. Papa 23. John, 1961 yılında kilisenin penceresinin açılıp taze hava teneffüs edilmesi gerektiğini, yani bazı yeni açılımlar yapması gerektiğini ilân etmiştir. Papa, kilisenin modernize edilmesi amacıyla dünya Katolik liderlerinin toplanması için Katoliklik tarihindeki ikinci çağrışı yaptı. II. Vatikan olarak anılan bu toplantı 1962'den

1965 yılına kadar devam etti. Bu toplantı, etkileri hâlâ hissedilen bir deprem niteliğindedir. Bu sarsıntı sayesinde Katolik kilisesi demokrasi ve düzenli özgürlüğü kucakladı. Katolikler, Protestanları tarihte ilk kez kâfir değil, kardeş Hristiyanlar olarak kabul ettiler. Bu tarihe kadar Lâtinçe yapılan cemaat hâlindeki ibadetlerin bundan sonra herkesin kendi ana dilinde yapılması kararlaştırıldı. Ayrıca her ülkedeki yerel rahip konseylerinin, buldukları ülkede kilise adına konuşma yetkileri genişletildi. Samuel Huntington'un da belirttiği gibi kilisedeki bu değişimin dünya çapındaki etkisi çoğu Katolik olan baskıcı ülkelerde demokratikleşme dalgasının yayılmasına katkıda bulundu.⁶⁷

II. Vatikan, Katoliklerin liberal demokrasi ile uyuşmasını meşrulaştırmış ve Katoliklerin orta (mainstream) konuma geçişini kolaylaştırmıştır. Amerikan Katolik kilisesi liderleri II. Vatikan'dan önce bile görüşlerini siyasal olarak ifade etmeye başlamışlardı. II. Vatikan'dan sonra da siyasal katılım konusunda birçokları kilise piskoposlarına katıldı. Rahip ve rahibeler sivil haklar için yapılan gösterilere katılmaya başladılar. Savaş aleyhtarı radikal rahipler Philip ve Daniel Barrigan, Amerika'nın Vietnam savaşına müdahil olmasını protesto etmek amacıyla Pentagon'un duvarlarına kan sıvamışlardır. Katolik vakıflar ve Campaign for Human Development adlı kuruluş ise kentlerdeki ve kırsal alanlardaki yoksulluğa karşı geliştirilen projeleri desteklemiştir. Katolik kilisesi ayrıca Cesar Chavez'in önderliğini yaptığı tarım işçileri hareketine de destek vermiştir.

Nihayet II. Vatikan, merkezi Washington'da bulunan ve Amerika'daki piskoposluk liderlerinden yaklaşık 260'ının üyeliğinden oluşan

⁶⁶ Bkz. John Courtney Murray, *We Hold These Truths: Catholic Reflections on the American Proposition* (New York: Sheed and Ward, 1960). Murray'a göre Amerikanın deneyimi Katolik öğretileriyle uyum içindedir.

⁶⁷ Samuel Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century* (Norman: University of Oklahoma Press, 1991).

Katolik Piskoposlar Ulusal Konferansı (The National Conference of Catholic Bishops)'nın etkisinin artmasına vesile olmuştur. Katolik Piskoposlar Ulusal Konferansı ve personelinin bağlı bulunduğu Amerika Katolik Konferansı şimdi kilisenin toplumsal ve siyasal çabalarına öncülük yapmaktadır. Siyasal düşünceleri kolayca kategorize edilemediği için hem muhafazakârlar hem de liberaller, piskoposları etkilemeye çalışıyor. Bu arada sosyal refah, işçi sınıfı, sivil haklar ve askeriyeyle ilişkin politik konularda piskoposlar daha liberal bir tutum benimsemiştir. Kilisenin gündemindeki bu konuların kökeni kısmen, kilisenin, dizginlenemeyen endüstriyel kapitalizmin işçileri sömürdüğü, çalışmanın saygınlığını zedelediği, aile ve cemaatin hayatıyetine zarar verdiği düşüncesinden oluşan tarihsel ilgilerine dayanmaktadır. Diğer taraftan kilisenin kürtaj, cinsel ahlâk ve eğitim politikaları ile ilgili görüşleri oldukça muhafazakârdır.

Piskoposlar nükleer silâhlar ve ekonomi hakkında "pastoral mektuplar"ı yazınca liberaller tarafından, kürtaji kınayınca da muhafazakârlar tarafından alkışlanmıştır. Yine benzer şekilde, Katoliklerin, Reagan'ın Nikaragua kontra gerillalarına verdiği desteğin aleyhine yürüttükleri lobi faaliyetleri liberal aktivistler arasında memnuniyetle karşılanmıştır. Diğer taraftan da muhafazakâr cumhuriyetçiler, Katoliklerin gündüz bakım ödenekleri ve okul seçimi için yaptıkları mücadeleyi takdirle karşılamışlardır. Katolik kilisesi bu özellikleriyle evanjelik ve liberal Protestanlar arasında, bir tür köprü gibi, stratejik bir konuma gelmiştir.

Katolik kilisesi Amerikan toplumu ve siyasetinde etki yapmak için böylesine stratejik bir konuma geldiği sırada ironik bir biçimde ana Protestanlıkta görülen sıkıntıların işaretlerini de vermeye başlamıştır. II. Vatikan'dan bu yana Katoliklerin düzenli olarak cemaate/kiliseye katılımlarında bir düşüş yaşandı ve birçok nominal "Katolik" kiliseye daha az veya hiç kulak vermemeye başladı. II. Vatikan sonrası Ka-

tolik Amerikan kuşağı "kafeterya stili Katoliklik" adı verilebilecek bir pratik sergiliyor. Bu pratik biçiminde inançtan alınacak ve terk edilecek olanı seçiyorlar.⁶⁸ Genç kuşaklar arasında rahip veya rahibe olmak isteyenlerin sayısı ise çok az ve mevcut eğilim yakın gelecekte din görevlisi açığının büyük bir boyuta ulaşacağına işaret ediyor. Katolikliğin bu durgunluğu çeşitli açılardan açıklanabilir. Muhafazakârlar, II. Vatikan sonrasında, Kiliseyi 1960'larda radikal şekilde değişmekle itham ederken, liberaller de kilisenin doğum kontrolü, bekârlık yemini (celibacy) ve kadının rolü konularındaki geri kalmış politikalarının insanları kiliseden uzaklaştırdığını iddiasını gündeme getirmektedir. Ancak kilisenin canlılığını kaybetmesine ilişkin en kapsamlı ve doyurucu açıklama Amerika Katolikliğinin geniş tabanlı bir harekete dönüştüğü yönündeki yorumdur. Amerika'nın dinî hayatında yukarıda bahsedilen yükseliş ve gerileme süreci bu yoruma göre önüne geçilemez bir mantıkla işliyor. Öyle ki Katolik kilisesi Amerika'da yaygın bir kurum özelliği kazandığında dış dünya ile ciddi bir şekilde karşı karşıya gelip mücadeleye girişmek zorunda kalmış ve bu da kilisenin gerileme sürecini başlatmıştır.⁶⁹ Örneğin İspanyol kökenli Katoliklerin çoğu Katolik kilisesini terk edip Evanjelik Protestanlığın Pentecostal adı verilen mezhebine katılmaktadır. Gerçekten de, sosyolog Andrew Greeley'in de belirttiği gibi, 1970 ve 1995 yılları arasında her beş İspanyol kökenli Katolikten biri kiliseyi terk etmiştir.⁷⁰

Bu gelişmeler bizi şaşırtmamalıdır. 20. yüzyılın başında olduğu gibi, Katolikler bugün çoğunlukla oransız biçimde işçi sınıfına

⁶⁸ Peter Steinfels, "When is Catholic Not a Catholic?" *New York Times Magazine* (December 7, 1997), 63-65).

⁶⁹ Finke ve Stark, *The Churching of America*.

⁷⁰ Andrew Greeley, "Defection Among Hispanics (Updated)", *America* (September 27, 1997), 12-14. Ayrıca bkz. William D'Antonio (editör), *Laity, American and Catholic: Transforming the Church* (Kansas City: Sheed and Ward, 1996).

mensup olanlardan oluşmuyor. Günümüzde Katolikler ve beyaz Protestanlar artık eşit eğitim düzeyine sahip olup, profesyonel meslek ve yönetim düzeyinde iş dünyasında da eşit olarak temsil ediliyor. Burada bir paradokstan söz edilebilir. Amerikan Katolikleri sosyo-ekonomik ölçeğin alt kısımlarında bulunurken daha fazla dayanışma ve birlik içinde kilisenin otoritesini kabul etme eğilimi gösteriyorlardı. Günümüzde ise özellikle eğitim düzeyi yüksek Katolikler, bırakın kilisenin siyasal çabalarını desteklemeyi, kendilerini kilisenin ilkelerine bile bağlı hissetmiyorlar. Bunun sonucu olarak Katolik kilisesi hedeflerini tam olarak gerçekleştiremiyor. Mamafih, Katolik kilisesi tökezlese de hâlâ önemli bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir.

Musevîlik

Amerika'daki azınlık toplulukları içinde Musevîler her yönüyle en başarılı gruptur. Dünyanın birçok bölgesinde yüzyıllardır zulüm ve işkencelere uğrayan Musevîler, dinî hoşgörü ilkelelerini benimseyen Amerika'yı bir hayli konuksever bir ülke olarak bulmuştur. Bu, Musevîlerin ayrımcılıkla karşılaşmadıkları (özellikle geçmiş yıllarda) anlamına gelmez. Ancak din özgürlüğünün anayasal koruma altında bulunması ve güçlü aile yapısı, çok çalışma ve eğitimi ödüllendiren sosyal refah sistemi, Musevîlerin Amerika'da refaha kavuşmalarına fırsat vermiştir. Eğitim, gelir düzeyi, meslekî statü ve benzeri tüm açılardan Musevîler toplumun diğer kesimlerinden daha fazla gelişmişlik düzeyine sahiptir. Musevîler, iş, hukuk, yüksek öğrenim, gazetecilik ve eğlence sektörlerinde önemli makamlara yükselmişlerdir ve bu sektörlerde etkin bir güce sahiptirler.⁷¹

Ancak gösterdikleri başarıları tekrar ederek Musevîler hakkındaki dünyayı denetimleri altı-

na alacakları görüşüne dayalı kalıplaşmış yargıları daha da güçlendirmemek gerek. Musevîlerin başarısı Amerika'daki imkânları çok iyi ve etkin bir biçimde kullanmalarının sonucudur. Ayrıca Musevîlerin etkinlik gücü bazen abartılmaktadır. Amerikan nüfusunun % 2'sini⁷² oluşturan Musevîlerin oyları, ancak yoğun olarak buldukları kentlerdeki seçimlerde etkili olmaktadır. Musevîler, İsrail'e destek verme örneğinde olduğu gibi, bazı konularda etkililerdir, çünkü bu konuda Hristiyanlardan da geniş destek görmektedirler.

Din ve politikayı konu alan bir makalede Musevîlerden bahsetmek şüphesiz uygun bir davranış olmakla beraber, çoğunluğu olmasa da Amerika'daki Musevîlerin geniş bir kesiminin seküler olduğunu belirtmekte yarar var. Musevîler arasında Sinagoga devam oranı düşüktür ve birçok Musevî Allah inancı ile ilgili agnostik görüşleri olduğunu itiraf etmektedir. Bu sebeple Musevî çevrelere göre en ciddi sorunlardan biri dinî boyut olmaksızın Musevî kültürünün korunmasıdır. Amerikalı Musevîler arasında aynı dine mensup olanlarla evlenme oranı yüksek olmakla beraber çocuklar çoğunlukla Musevî mirasına yüzeysel bir duyguyla bağlı olarak yetiştiriliyor. Bu mirasın yeniden öğrenilmesi çağrısı, Musevîler arasında kendi kültürlerinden uzaklaşma konusunda bir kaygının varlığını teyit etmektedir. Kendi miraslarıyla tekrar bağ kurma arayışı amacını güden ve sayıları gittikçe artan Amerikalı Musevîler dinî hayatın yeni biçimlerini benimsiyor. Bu hareketler arasında meditasyon, Haham Zalman Schachter'in liderliğindeki ihya hareketi ve Kabbala mistisizmi sayılabilir.⁷³

Musevîler, siyasal liberalizmi benimsemekte çeşitli faktörlerin bileşiminden kaynaklanan haklı bir şöhret sahibidir. Amerika'da di-

⁷¹ J. J. Goldberg, *Jewish Power: Inside the American Jewish Establishment* (Reading: Addison-Wesley, 1996); Bernard B. Lazerwitz, *Jewish Choices: American Jewish Denominationalism* (Albany: State University of New York Press, 1988).

⁷² Gallup Jr., *The Gallup Poll: Public Opinion 1995*, 261.

⁷³ Rodger Kamenetz, "Unorthodox Jews Rummage Through the Orthodox Tradition", *New York Times* (December 7, 1997), 84-86.

nî eğilimleri olan Musevîlerin çoğunluğu teolojik bakımdan liberal görüşleri benimseyen muhafazakâr ve yenilikçi Musevî akımları takip etmektedir. Özellikle Yenilikçi Musevîlerin (Reform Jews) kökenleri liberal Aydınlanmaya kadar uzanmaktadır ve bu grup, sivil özgürlükler ile kilise-devlet ayrışmasını açıkça desteklemektedir. Bunun da ötesinde tarihsel zulüm ve işkence deneyimlerinden dolayı Musevî azınlıkların korunduğu, elverişsiz koşullarda yaşayanların şefkat şemsiyesi altına alındığı bir toplum yapısı gerektiğine de tutkuyla inanmaktadırlar. Sendika, refah, müspet vergilendirme, sivil haklar ve diğer liberal davalara verdikleri destekler de Musevîleri bu konularda ön plâna çıkarmaktadır.

Musevîler bir dizi güçlü örgüt kanalıyla Amerika'da siyasal iktidar üzerinde etkin olabilmektedir. Bu örgütlerden en eskisi 1906 yılında kurulan Amerikan Musevî Komitesi (American Jewish Committee)'dir. Bu örgütlerin etkinliği, gittikçe yaygınlaşan yerel şubelerin açılmasına, uzman ve işini iyi yapan liderlik kadrosuna ve açık bir gündemle ortaya çıkmalarına dayanıyor. Bu gündem belirgin bir şekilde liberal olmasına karşın A-merikan Musevî siyasetinin yeknesak olmadığını ve bazı farklılıkların (çoğulculuğun) işaretlerinin bulunduğunu görmek mümkün.⁷⁴ Örneğin (liberallerin aksine) ortodoks ve (aşırı ortodoks) Hasidik Musevîlerin çoğu kürtaja karşı çıkmakta; devletin dinî okullara yaptığı yardımı desteklemekte; seküler kültürün yayılmasını engellemeye yönelik çeşitli önlemlere arka çıkmakta ve seçimlerde oylarını Cumhuriyetçilerden yana kullanmaktadırlar. Aralarında eski liberaller Norman Podhoretz ve Irving Kristol'un de bulunduğu hayli etkin bir aydınlar grubu, 1960 ve 1970'li yılların "aşırılıklarına" gösterilen tepkilerin şekillenmesine yardım eden yeni muhafazakâr hareketin liderleriydi. Muhafazakâr Hristiyanların büyük beğenisini kazanan ve Murphy Beown'u

alaşağı eden Dan Quayle'nin meşhur aile değerleri konuşma metnini kim yazdı dersiniz? Bu konuşmanın yazarı bir Musevî olan William Kristol'den başkası değildi. Irving Kristol ve tarihçi Gertrude Himmelfarb'ın oğludur ve şu anda muhafazakâr eğilimli The Weekly Standard dergisinin yönetmenliğini yürütmektedir.

Amerika Musevîleri ile İsraililer arasındaki bağın derin geleneksel kökenleri olduğu için İsrail'e destek, Amerikalı Musevîlerin başta gelen kaygısıdır. ABD'de başka hiçbir millet Musevîler kadar kalabalık bir nüfusa sahip değildir. Aslına bakılırsa ABD'de yaşayan Musevîlerin sayısı İsrail'de yaşayanlardan daha fazladır. Her iki ülke Musevîleri arasında ise yakın ve geniş bir iletişim ağı vardır. Ancak Amerikan Musevîleri için İsrail sadece akraba ve dostların yaşadığı aşına olunan bir ülkeden ibaret değildir. Bu ülke birkaç bin yıldır Musevîlerin anavatanı ve zaman zaman onlara bir sığınak olmuştur. İşte bu, Musevîlerin, İsrail'in varlığını koruma inancına kuvvetle bağlı olmalarının bir başka sebebidir, ancak Amerikalı Musevîler ile İsrail liderleri ve bunların izledikleri politikalar arasında da sık sık görüş ayrılıkları doğmaktadır. Netice itibariyle Amerikan Musevîleri hem siyasal hem de finansal olarak İsrail'i desteklemektedir. Bu sebeple İsrail liderleri de ABD'deki Musevî örgütler ve bu örgütlerin liderleri ile yakın ilişkilerini sürdürmektedir.

Tablo 3: Dinî Grupların Gelir Düzeylerine Göre Sıralaması (Bir Ailenin Ortalama Yıllık Geliri, 1991)

	ABD Doları
Musevî	37,000
Unitarian Universalist	35,000
Agnostik	33,000
Episcopalian	33,000
Doğu Ortodoksları	32,000
United Church of Christ	30,000
Presbyterian	29,000
Disciples of Christ	29,000
Budist	29,000
Hindu	28,000
Roma Katoligi	28,000
Church of Christ	27,000

⁷⁴ Bu konuda bkz. Lazerwitz, *Jewish Choices*.

Lutheran	26,000
Christian Scientist	26,000
Mormon	26,000
United Methodist	25,000
Müslüman	25,000
Seventh-Day Adventist	23,000
Assemblies of God	22,000
Church of the Nazarene	22,000
Jehovah's Witnesses	21,000
White Baptist	23,000
Black Baptist	17,000
Pebtecostal	19,000
Church of the Brethern	19,000
Holiness	14,000

Kaynak: Barry A. Kosmin ve Seymour P. Lachman, *One Nation Under God: Religion in Contemporary America* (New York: Harmony Books, 1993), 260-265.

Amerikan Toplumunda Yeni Bir Bölünme mi?

Buraya kadar Amerika'daki dinî hayatın dokusunu oluşturan çeşitli grupları inceledik. Şimdi ise muhafazakâr Katolik ve Protestan dindarlarla zaman zaman seküler kesimle işbirliği yapan liberal dindarlar arasında başlayan ihtilâfi (bölünmeyi) açığa çıkaran başlıca göstergeleri tahlil etmek yararlı olacaktır.⁷⁵ Amerikan siyasal kültüründe bu kırılma noktasını anlamak için 19. yüzyıldaki dindarlar ve din aleyhtarları arasındaki bölünmeyi hatırlamak gerekecektir. Bu bölünme biçimi günümüzdeki mezhepler arasında tekrar yaşanmaktadır. 1970 ve 1980'lerde dindar Katolikler, toplumsal ve siyasal konularda gittikçe artan bir oranda muhafazakâr evanjelik gruplarla işbirliği yapar duruma gelmişlerdi. Her iki grup da kürtaja karşı çıkıyor, seküler kamu okullarını eleştiriyor ve cinsel tutumlardaki devrimin etkilerini kınıyordu. Ortodoks Katolikler ve evanjelik Protestanlar arasındaki teolojik ve kültürel ihtilâfların hâlâ sürdü-

⁷⁵ Robert Wuthnow, *The Restructuring of American Religion: Society and Faith Since World War Two* (Princeton: Princeton University Press, 1998); Hunter, *Culture Wars*; Green ve diğerleri, *Religion and the Culture Wars*.

ğünde şüphe yok. Ancak bu gruplar geleneksel değerlere yapılan seküler saldırılara karşı gittikçe artan güçlü siyasal ittifaklar kurmaktadır. Buna karşılık liberal Protestanlar da benzer şekilde kendilerine daha yakın gördükleri liberal Katolikler, liberal Museviler ve seküler elit kesimle dirsek temasında bulunuyorlar. Liberal Protestanların bu gruplarla ortak yönlerinin, kendileriyle aynı mezhebe mensup muhafazakârlardan daha fazla olduğuna da dikkat çekmek gerek.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi muhafazakâr evanjelikler, köktenciler, ortodoks Katolikler ve bazı Museviler arasında aktivistlerin "ortodoks birliği" olarak adlandırdıkları bir tür dinî ittifak oluşuyor. Diğer taraftan da bu ittifakın karşısında liberal Protestanlar, liberal Katolikler ve Musevilerin çoğu ile küçük, ama Amerikan toplumunda bir hayli etkin seküler kesim yer alıyor. Siyahî dindarlar da liberal ittifaka iştirak etmekte, hatta zaman zaman bu ittifaka öncülük etmektedir. Ama buna rağmen siyahîler bu ittifakla tam uyuşmamaktadır. Siyahî Protestanların çoğunluğu sivil haklar, ekonomi ve dış politika konularında liberal duruşla da örtüşen "yeniden doğmuş" (born-again) Hristiyanlardır. Artan Müslüman nüfus da karmaşık bir görüntüm arz etmektedir. Özellikle Amerika'nın İsrail politikası başta olmak üzere, Filistinlilerin bağımsız bir devlet kurma istemlerine destek verme gibi konularda liberal Protestanlarla işbirliği yapmakta, ancak kürtaj, uyuşturucu madde ve alkol tüketimi, cinsel eğitim verilmesi ve dinî okullara devlet yardımı konularında muhafazakâr Evanjelik ve Katoliklerin safında yer almaktadırlar.

Burada bahsedilen kırılma noktası cinsiyet (gender) grupları için de söz konusudur. Muhafazakâr evanjelik kadınlar ve kürtaj aleyhtarı Katolik aktivistler ana kilise ve Musevî gruplara mensup hemcinsleri ile çoğunlukla sürüşme hâlinindedir. Kürtaj aleyhtarı kadınların

büyük çoğunluğu siyasal girişimciliklerini takdir etmelerine karşın özellikle seküler feministleri karşıtları olarak görmektedir.

Geleneksel dindarlar ile teolojik anlamda liberal olanlar arasındaki yukarıda açıklanan kültürel ayrışma cinsiyet, sınıf, bölge ve hatta ırkî grupları aştığından dolayı bu bölünmenin dinî grupların politikalarında etkili bir trend olduğu söylenebilir.⁷⁶ Ancak şunu da hemen ilâve etmeliyiz ki, Amerika'nın dinamik dinî hayatında oldukça karmaşık unsurlar yer almaktadır.

Sonuç

Amerika'da din, karşıt seküler güçler arasında çeşitlilik ve dinamizm kazanarak yükselmeye devam ediyor. Bu sebeple ortada bir tür paradoks var. Yani kurumsallaşmış din bir taraftan güçlü görünüyor ve kiliseler toplumda hâlâ etkinliklerine devam ediyor. Diğer taraftan ise dinin bu kadar etkili görüldüğü bir ülkede sayısız etik sorunlar var ve medya, iş dünyası, kamu okulları ve üniversiteler gibi güçlü kurumların çoğu dinî etkilerden oldukça bağımsız bir biçim ve anlayış içinde işlevlerini sürdürüyor.

Burada sürekli sorulan sorulardan birisi şudur: Böylesine aşikâr bir şekilde büyüyen dinî topluluklar niçin daha fazla siyasal etkinlik göstermiyor? Siyasal etkinliğin artmamasının başlıca sebeplerinden birisi ABD'deki dinî çeşitlilik ve çoğulculuktur. Böylesine bir çeşitlilik ortamında birçok konuda görüş birliğine ulaşılması mümkün olmayacağından, politikacılar, sürekli birbiriyle rekabet hâlindeki dinî istemlerle karşı karşıya gelecektir. Aslında dinî gruplar müttefik bir blok oluşturduklarında (siyasal yaşamda) bir hayli etkili olabilirler. Ancak bu tür oluşumlara oldukça az rastlanmaktadır. Bu da "çoğulculuk

birçok grubun gücünü azaltır" kuralını doğrulayan bir kanıttır.

Dinî hareketlerin etkileri Amerika'daki mevcut sistemle de sınırlanmakta ve kontrol altına alınmaktadır. Amerikan Anayasası'na biçim verenler, güç ve iktidarı denetleyen, bölen ve paylaştıran bir siyasal sistem kurmuştur. Normal olarak ulusal düzeyde yasaların kabulü ve aşılması gerekiyor. Bu başarsa bile yeni yasal oluşumun gücü yerel yönetimlerin girişimleri, bürokrasi veya mahkemeler kanalıyla hafifletilebilir veya etkisiz hâle getirilebilir. Bu sebeple bir hareket veya grubun gerçekten etkinliğe ve başarıya ulaşabilmesi için birden fazla cephede başarıyla mücadele etmesi gerekiyor. Bu cepheler yerel hükümetlerden merkezî yönetime, Kongre'den Başkana, yargı ve bürokrasiye, lobi faaliyetlerinden seçim kampanyalarında seçmeleri mobilize etmeye ve medya kanalıyla kamuoyu oluşturmaya kadar bir dizi alanı kapsar. Yani bir dinî hareketin bu anlamda işi gerçekten zordur ve bu sebeple de sürekli başarıya nadiren rastlanmaktadır. Amerikan siyasal sistemi tek bir grubun egemenliğine kapalı olmakla birlikte en küçük grupların bile seslerini duyurabileceği fırsatı da sağlar. O hâlde sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: gücü denetleyip farklı kesimler arasında paylaştıran Amerikan siyasal kültürü, dinî grupların çoğunun belli ölçülerde siyasal etkinliğe ulaşmasına fırsat tanır, ancak bu hareketlerden hiçbirinin tek başına mutlak üstünlük kurmasına izin vermez.

* *Religion and Politics in America: Faith, Culture and Strategic Choices*, Boulder: Westview Press, s. 28-53

Çeviren: Talip Küçükcan

⁷⁶ Wuthnow, *The Restructuring of American Religion*.